

LIETUVOS RESPUBLIKOS GENERALINIS PROKURORAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VIDAUS REIKALŲ MINISTRAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRAS

ĮSAKYMAS

**DĖL PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKŲ NUSTATYMO, IKITEISMINIO TYRIMO IR
TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO REKOMENDACIJŲ PATVIRTINIMO**

2015 m. gruodžio 17 d. Nr. I-327/1V-1015/A1-758
Vilnius

Siekdami įtvirtinti vienodus prekybos žmonėmis aukų nustatymo kriterijus, pagerinti ikiteisminio tyrimo kokybę, užtikrinti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas ir nusikalstamos veikos atskleidžiamos per įmanomai trumpiausią laiką, formuoti vienodą pažangią ikiteisminio tyrimo praktiką ir koordinuoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą teikiant pagalbą nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų:

1. T v i r t i n a m e Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijas (pridedama).

2. P a v e d a m e Generalinės prokuratūros Dokumentų valdymo ir asmenų aptarnavimo skyriui paskelbti šį įsakymą Teisės aktų registre, o Komunikacijos skyriui – prokuratūros interneto svetainėje.

Generalinio prokuroro pavaduotojas,
einantis generalinio prokuroro pareigas

Darius Raulušaitis

Vidaus reikalų ministras

Saulius Skvernelis

Socialinės apsaugos ir darbo ministrė

Algimanta Pabedinskienė

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro,
Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro
ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos
ir darbo ministro

2015 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. I-
327/1V-1015/A1-758

PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKŲ NUSTATYMO, IKITEISMINIO TYRIMO IR TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO REKOMENDACIJOS

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų (toliau – Rekomendacijos) paskirtis – apibrėžti prekybos žmonėmis aukų nustatymo kriterijus, prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ypatumus, kad būtų užtikrintas greitas bei efektyvus nusikalstamų veikų atskleidimas ir ištyrimas bei tinkamas įstatymų taikymas, ir reglamentuoti atsakingų institucijų, įstaigų ir organizacijų (Tarptautinės migracijos organizacijos (toliau – TMO) ir nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) bendradarbiavimą, kad būtų suteikta reikiama pagalba prekybos žmonėmis aukoms nuo jų nustatymo momento.

2. Prekybai žmonėmis priskiriamos nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 147, 147¹, 147², 157 straipsniuose.

3. Rengiant Rekomendacijas buvo atsižvelgta į šiuos pagrindinius tarptautinius ir Europos Sąjungos teisės aktus, susijusius su prekybos žmonėmis prevencija ir kontrole:

3.1. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (OL 2012 L 315, p. 57);

3.2. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR (OL 2011 L 335, p. 1);

3.3. 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR (OL 2011 L 101, p. 1);

3.4. 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, ratifikuota Lietuvos Respublikos 2012 m. lapkričio 6 d. įstatymu Nr. XI-2368 „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo“;

3.5. 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, ratifikuota Lietuvos Respublikos 2012 m. birželio 21 d. įstatymu Nr. XI-2115 „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis ratifikavimo“;

3.6. 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/81/EB dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdant nelegalios imigracijos skatinimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis (OL 2004 L 261, p. 19);

3.7. 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos

Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Palermo protokolai), ratifikuotas Lietuvos Respublikos 2003 m. balandžio 22 d. įstatymu Nr. IX-1525 „Dėl Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinimą ja, papildančio Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo“;

3.8. 2000 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, ratifikuotas Lietuvos Respublikos 2004 m. birželio 10 d. įstatymu Nr. IX-2269 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos ratifikavimo“;

3.9. 1999 m. birželio 17 d. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 182 „Dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksnių tokiam darbui panaikinti“, ratifikuota Lietuvos Respublikos 2003 m. kovo 25 d. įstatymu Nr. IX-1396 „Dėl Konvencijos dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksnių tokiam darbui panaikinti ir Konvencijos dėl 1952 m. motinystės apsaugos konvencijos (su pakeitimais) pakeitimo ratifikavimo“;

3.10. 1957 m. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 105 dėl priverstinio darbo panaikinimo, ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. I-507 „Dėl Tarptautinės darbo organizacijos konvencijų ratifikavimo“ ;

3.11. 1930 m. birželio 10 d. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 29 dėl priverstinio ar privalomojo darbo, ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. I-507 „Dėl Tarptautinės darbo organizacijos konvencijų ratifikavimo“.

4. Rekomendacijose vartojamos sąvokos:

4.1. **Apgaulė** – sąmoningas melagingų, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras aplinkybes ir faktus (būsimą darbo pobūdį ar veiklą, gyvenimo sąlygas, atlyginimą už darbą ir pan.) pranešimas arba jų nuslėpimas ar nutylėjimas, kai tokių duomenų paskelbimas galėtų turėti esminės reikšmės prekybos žmonėmis aukos apsisprendimui.

4.2. **Išnaudojimas** – kitų asmenų panaudojimas, siekiant gauti naudos iš jų prostitucijos, pornografijos ar kitokių seksualinio išnaudojimo formų, priverstinio darbo ar paslaugų, įskaitant elgetavimą, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, panaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiką, arba organų, audinio ar ląstelės išėmimą arba fiktyvioms santuokoms bei kitoms išnaudojimo formoms.

4.3. **Mažametis** – asmuo, neturintis 14 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.

4.4. **Nepilnametis** – asmuo nuo 14 iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.

4.5. **Nežmoniškos darbo sąlygos** – sąlygos, kurios išnaudojamam asmeniui sukelia fizines ar dvasines kančias, žemina jo orumą, taip pat ypatingai skiriasi užmokestis ar kitos darbo sąlygos, ypač darančios įtaką darbuotojo sveikatai ir saugai, palyginti su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis.

4.6. **Nukentėjusysis nuo prekybos žmonėmis** – ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi nukentėjusiuoju pripažintas fizinis asmuo, kuriam prekybos žmonėmis nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos.

4.7. **Pasinaudojimas priklausomumu** – specifinis prekybos žmonėmis aukos valios palenkimo būdas, kai jai tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, kad norėdama išvengti tam tikrų nemalonumų ji privalo paklusti kaltininko, nuo kurio priklauso, valiai, taip pat grasinimas panaudoti teises priemones ar jų panaudojimas, kai prieš prekybos žmonėmis auką panaudojamos ar grasinama panaudoti administracines, civilines, baudžiamąsias ar kitas įstatymuose nurodytas priemones, bet kokiu būdu ar bet kokiam tikslui, kuriam toks įstatymas nėra sukurtas, siekiant įbauginti prekybos žmonėmis auką, kad ši atliktų tam tikrus veiksmus arba susilaikytų nuo tam tikrų veiksmų

(pvz., grasinimas pranešti apie prekybos žmonėmis aukos nelegalų buvimą šalyje ar bauginimas pranešti policijai, apibūdinant prekybos žmonėmis auką kaip nusikaltėlį ir pan.).

4.8. **Pažeidžiamumas** – padėtis, kai asmuo neturi kito priimtino pasirinkimo, todėl priima prekeivio žmonėmis sąlygas. Pažeidžiamumą apibūdina vienas ar keli tokios padėties požymiai:

4.8.1. sunki materialinė padėtis;

4.8.2. mažametystė ar nepilnametystė;

4.8.3. jaunystė (pagal Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme pateiktą „jauno žmogaus“ sąvoką, jaunas žmogus – tai asmuo iki 29 metų);

4.8.4. įvairūs psichikos ir elgesio sutrikimai;

4.8.5. menkas išsilavinimas;

4.8.6. socialinių įgūdžių stoka;

4.8.7. įvairios priklausomybės (pvz., narkotikams, alkoholiui);

4.8.8. buvimas šalyje nelegaliai ir kt.

4.9. **Prekyba žmonėmis** – žmogaus pirkimas, pardavimas, kitoks įgijimas ar perleidimas, verbavimas, gabenimas ar laikymas nelaisvėje, kai šios alternatyvios veikos padaromos panaudojant bent vieną alternatyvių nukentėjusio asmens valių palenkiančių būdų, t. y. fizinį smurtą, grasinimus, kitaip atimant galimybę priešintis, naudojantis nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, panaudojant apgaulę, priimant ar sumokant pinigų, gaunant ar suteikiant kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, ir jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti, neteisėtam įvaikinimui ar turint tikslą paimti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląstelę arba kitiems išnaudojimo tikslams.

4.10. **Prekybos žmonėmis auka** – fizinis asmuo, kurio atžvilgiu buvo padaryta prekybos žmonėmis nusikalstama veika, neatsižvelgiant į šio asmens norą būti pripažintam nukentėjusiuoju ar tokio pripažinimo momentą.

4.11. **Priklausomumas** – padėtis, kai prekybos žmonėmis aukos gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus, kuris turi tam tikrą pranašumą, valdžią jos atžvilgiu, kurios. Galima išskirti šeimyninį, materialinį, tarnybinį ir kitokį priklausomumą (pvz., priklausymą sektai, tam tikrai etninei grupei ir t. t.).

4.12. **Priverstinis darbas** – bet koks darbas, paslaugos, įskaitant priverstinį elgetavimą, kuri prekybos žmonėmis auka verčiama dirbti prieš jos valių, t. y. panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudojant apgaulę, arba priimant ar sumokant pinigų, arba gaunant ar suteikiant kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Priverstiniu darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, įstatyme reglamentuojamas nuteistųjų darbas, piliečių darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnis), taip pat veika, kai asmuo verčiamas dirbti pagal darbo sutartį ir sutartyje numatytas sąlygas arba pagal užimamas pareigas priklausantį darbą, kurio asmens dirbti nenori.

4.13. **Priverstinis elgetavimas** – priverstinio darbo arba paslaugų forma, kai prekybos žmonėmis auka prieš jos valių verčiama prašyti išmaldos, o jos gautos lėšos (arba kitokia nauda) ar jų dalis pasisavinama išnaudotojo, taip pat bet koks vaiko panaudojimas prašyti išmaldos, pasisavinant jo gautas lėšas (arba kitokią naudą) ar jų dalį.

4.14. **Vaikas** – asmuo, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.

4.15. **Vaiko pirkimas arba pardavimas** – bet koks vaiko pirkimas arba pardavimas, kitoks įgijimas ar perleidimas, siūlymas pirkti, kitaip įgyti, verbavimas, gabenimas ar laikymas nelaisvėje, kai šios alternatyvios veikos padaromos kaltininkui žinant ar siekiant, kad neatsižvelgiant į vaiko, mažamečio sutikimą jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją

sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, išnaudojimą nusikalstamai veikai daryti, paimti nukentėjusiojo asmens organą, audinį ar ląstelę arba kitiems išnaudojimo tikslams.

4.16. **Verbavimas** – kito asmens lenkimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai, apgaulė ir kitokie aktyvūs veiksmai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kuriais siekiama palenkti jo valią ir jį įgyti savo ar kito asmens kontrolėn, kas leis vėliau tą žmogų išnaudoti. Asmuo gali būti verbuojamas slepiant arba neslepiant fakto, kad jis bus išnaudojamas.

4.17. **Vergija** – toks prekybos žmonėmis aukos statusas ar būseną, kai kitas asmuo juo visiškai ar iš dalies naudojasi kaip savo nuosavybe, t. y. prekybos žmonėmis aukos kontroliavimas, įtakos jai darymas, tam tikros valdžios panaudojimas tokiu būdu, koku toks valdymas būtų nukreiptas į daiktą. Vergija pripažįstamas toks asmens kontroliavimas, kai labai reikšmingai suvaržoma asmens laisvė ar veiksmų pasirinkimo laisvė, turint tikslą tą asmenį išnaudoti per jo valdymą, pirkimą, pardavimą, kitokią naudą, perdavimą ar atsikratymą tuo asmeniu. Dažniausiai tokie veiksmai yra paremti jėgos panaudojimu, apgaule ar prievarta. Vergija nuo priverstinio darbo skiriasi pagal tai, ar su išnaudojamu asmeniu elgiamasi kaip su nuosavybe ir (arba) ar jis kontroliuojamas kaip nuosavybė: jeigu tokios kontrolės ar elgesio nėra, asmens veiksmai neturės vergijos požymių, tačiau gali būti konstatuotos nežmoniškos darbo sąlygos.

II SKYRIUS PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKOS POŽYMIAI

5. Prekybos žmonėmis auką apibūdina požymių visuma, bet ir vienas požymis gali būti priežastis pareigūnui patikrinti prekybos žmonėmis versijos pagrįstumą. Dažniausiai nustatomi šie prekybos žmonėmis aukos požymiai:

5.1. Situacija prieš nusikalstamą veiką:

5.1.1. Suaugęs asmuo:

5.1.1.1. Neturi vidurinio išsilavinimo, profesijos, darbo arba turi mažai apmokamą darbą, t. y. neturi jokių pajamų arba turi labai mažas pajamas.

5.1.1.2. Turi vaikų ar kitų nuo jo (jos) priklausančių asmenų.

5.1.1.3. Gyvena skurdžioje gyvenamojoje aplinkoje, nesutaria su artimaisiais.

5.1.1.4. Neturi nuolatinės gyvenamosios vietos.

5.1.1.5. Yra karo ar kitoks pabėgėlis, nelegalus migrantas.

5.1.1.6. Priklauso engiamai, niekinamai ar neigiamai vertinamai socialinei, religinei, seksualinei, etninei ar kitokiai grupei.

5.1.1.7. Turi psichikos problemų (psichinio vystymosi sutrikimų, traumų).

5.1.1.8. Turi fizinės sveikatos problemų (fizinio vystymosi sutrikimų, traumų).

5.1.1.9. Turi skolų, ypač jei jos susijusios su verbuotoju.

5.1.1.10. Nemoka užsienio kalbų arba šalies, į kurią verbuotojas kviečia vykti, kalbos.

5.1.1.11. Turi terminuotą darbo vizą.

5.1.1.12. Anksčiau patyrė smurtą.

5.1.1.13. Turi nusikalstamą praeitį arba sieja ryšiai su nusikalsti linkusiais asmenimis.

5.1.2. Vaikas:

5.1.2.1. Nelanko mokyklos, blogi mokymosi rezultatai, neturi jokios profesijos.

5.1.2.2. Neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, pabėgęs iš namų arba po pabėgimo negali paaiškinti, kur buvo.

5.1.2.3. Gyvena skurdžioje gyvenamojoje aplinkoje arba yra iš vaikų globos institucijos.

5.1.2.4. Turi psichinės ir (ar) fizinės sveikatos problemų (vystymosi, valgymo sutrikimų, traumų ir kt.).

5.1.2.5. Anksčiau patyrė smurtą ar seksualinę prievartą.

5.1.2.6. Serga lytiškai plintančiomis ligomis, ankstyvi lytiniai santykiai, ankstyvas neplanuotas nėštumas.

5.1.2.7. Yra priklausomas nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų.

5.1.2.8. Žaloja save, bandė žudyti.

5.1.2.9. Yra įtrauktas į veiklą, kuri nesiderina su vaiko amžiumi, lankosi pilnamečiams skirtose vietose (pvz., naktiniuose klubuose, baruose ir pan.).

5.1.2.10. Patiria socialinę izoliaciją, t. y. neturi draugų, vengia bet kokio bendravimo ar net akių kontakto.

5.1.2.11. Nenatūraliai stengiasi atrodyti suaugusiu, rengiasi amžiaus neatitinkančiais drabužiais.

5.1.2.12. Keliauja kartu su suaugusiuoju, kuris nėra jo artimas giminaitis ar atstovas pagal įstatymą.

5.1.2.13. Turi žymiai vyresnį (vyresnę) suaugusį (suaugusią) draugą (draugę), su kuriuo (kuria) bendrauja susitikęs ar telekomunikacijos priemonėmis.

5.1.2.14. Turi brangių daiktų ar turto (drabužių, telefoną, pinigų ir kt.), bet negali paaiškinti, kur juos įsigijo.

5.1.2.15. Turi kitiems asmenims priklausančių daiktų.

5.1.2.16. Turi nusikalstamą praeitį, ryšių su nusikalsti linkusiais asmenimis, buvo įtrauktas į nusikalstamas veikas, pvz., sulaikytas vagiliaujantis, elgetaujantis, platinantis narkotines ar psichotropines medžiagas.

5.1.2.17. Priklauso gatvės vaikų grupei, kuri kasdien vyksta vis į kitą vietą, tačiau nakvoti grįžta į tą pačią vietą (būdinga nusikaltimams gatvėje).

5.1.2.18. Priklauso gatvės vaikų grupei, kurios veiklą kontroliuoja suaugęs asmuo (būdinga nusikaltimams gatvėje).

5.1.2.19. Turi skolų, ypač verbuotojui.

5.1.2.20. Nemoka užsienio kalbos arba šalies, į kurią ruošiasi vykti, kalbos.

5.1.2.21. Rizika dėl amžiaus:

5.1.2.21.1. Mažametis – ypač verbuojamas pornografijai, nelegaliam įvaikinimui, seksualiniam išnaudojimui arba smulkiems darbams, elgetavimui, smulkioms vagystėms, organams.

5.1.2.21.2. Nepilnametis – ypač verbuojamas seksualiniam išnaudojimui, smulkioms vagystėms.

5.1.2.21.3. Padidintos rizikos grupės:

5.1.2.21.4. Vaikai, augantys socialinės rizikos, socialiai pažeidžiamose šeimose.

5.1.2.21.5. Socialinės rizikos vaikai (vaikai, kurie vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, yra priklausomi nuo azartinių lošimų, yra įsitraukę ar linkę įsitraukti į nusikalstamą veiką, yra patyrę ar kuriems kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jų galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos).

5.1.2.21.6. Be tėvų globos likę vaikai.

5.1.2.21.7. Vaikai, kurie verčiasi prostitucija.

5.1.2.21.8. Vaikai, kurie jau yra tapę prekybos žmonėmis aukomis.

5.1.2.21.9. Vaikai iš tautinių ir etninių mažumų grupių.

5.1.2.21.10. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai.

5.1.3. Rizika dėl lyties:

5.1.3.1. Moterys – ypač verbuojamos seksualiniam išnaudojimui, lengviems darbams, fiktyviai arba priverstinei santuokai išnaudojimo tikslu.

5.1.3.2. Vyrai – ypač verbuojami sunkiems fiziniams darbams.

5.1.3.3. Moterys ir vyrai, Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti neįgaliaisiais, – ypač verbuojami elgetavimui.

5.1.3.4. Bet kokio amžiaus moterys ir vyrai – verbuojami nusikalstamosioms veikoms, organui, audiniui, ląstelei išinti.

5.2. Verbavimas, gabenimas, perleidimas:

5.2.1. Prekybos žmonėmis aukos siekiamas tikslas – darbas, nusikalstamos veikos, meilė (draugystė, partnerystė, gyvenimas kartu) ir kt.

5.2.2. Prekeiviai žmonėmis dažniausiai būna bet kokio amžiaus ar lyties asmenys: šeimos nariai, šeimos draugai, asmenys iš artimų draugų rato, pažįstami, nepažįstami (ypač kai prekybos žmonėmis auka pagrobama ar įgyjama iš kitų asmenų).

5.2.3. Prekeiviai žmonėmis asmenis verbuoja siekdami juos vėliau išnaudoti priverstiniam darbui, paslaugoms, prostitucijai ir kt.

5.2.4. Prekybos žmonėmis auka verbuojama tiesiogiai, internetu (pokalbių svetainėse, žaidimų svetainėse ir kt.), įkalbinėjant artimiems draugams ar šeimos nariams, įvairiais skelbimais, siūlančiais susipažinti ar gauti gerą uždarbį, ir pan.

5.2.5. Prekybos žmonėmis auka yra suviliojama ir vėliau jai taikoma prievarta ar kiti asmens valią palenkiantys būdai.

5.2.6. Verbuotojas apsimeta įsimylėjęs prekybos žmonėmis auką, siūlo kartu gyventi, vėliau kartu išvykti, atvykus pradeda taikyti prievartą, išnaudoti ir pan.

5.2.7. Verbuotojas prekybos žmonėmis aukai duoda netikrus pažadus įdarbinti modeliu, šokėja, aukle, masažuotoja ir pan.

5.2.8. Prekybos žmonėmis auka yra skolinga verbuotojui ar jo artimiesiems, draugams, verbuotojas žada apmokėti ar panaikinti prekybos žmonėmis aukos skolą.

5.2.9. Verbuotojas prekybos žmonėmis aukai žada kvalifikuotą, gerai apmokamą darbą užsienyje, kai prekybos žmonėmis auka net neturi šiam darbui būtino išsilavinimo ar nemoka užsienio kalbos.

5.2.10. Verbuotojas įkalbinėja prekybos žmonėmis auką vykti į užsienio valstybę nelegaliai, aiškindamas, kad tai jai jokių neigiamų pasekmių nesukels.

5.2.11. Verbuotojas prekybos žmonėmis aukai siūlo (ją įtikinėja) vykti dirbti ar vykti kartu gyventi praėjus trumpam laikui po pažinties ar susitikimo (pažįstamas asmuo).

5.2.12. Prekybos žmonėmis auka yra emociškai priklausoma nuo verbuotojo, juo pasitiki.

5.2.13. Verbuotojas prekybos žmonėmis aukai duoda pinigų smulkioms išlaidoms, rūbams, grožio procedūroms, yra paslaugus.

5.2.14. Prekeiviai žmonėmis vykdo prekybos žmonėmis aukos bendravimo, judėjimo kontrolę, riboja judėjimo laisvę.

5.2.15. Aukai nesutikus vykti, verbuotojas ir su juo susiję asmenys grasina susidoroti su ja ir (ar) jos artimaisiais, šantažuoja, panaudoja fizinį smurtą.

5.2.16. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis aukai parūpina padirbtus ar tikrus asmens ir kitus dokumentus, kelionės bilietus, organizuoja kelionę ar (ir) padengia kelionės išlaidas.

5.2.17. Prekeiviai žmonėmis iš prekybos žmonėmis aukos paima asmens ir kitus dokumentus, kelionės bilietus.

5.2.18. Prekybos žmonėmis auka nepasirašo jokio dokumento dėl įdarbinimo arba pasirašo suklastotą dokumentą, pasirašytus dokumentus prekeiviai žmonėmis iš prekybos žmonėmis aukos atima.

5.2.19. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis aukai pataria, ką sakyti teisėsaugos pareigūnams (pasienyje ar vietos policijai).

5.2.20. Prekybos žmonėmis aukos pasakojime pareigūnui yra nemažai neatitikimų ir prieštaravimų.

5.2.21. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką perduoda kitiems asmenims palydėti, nuvežti ir (ar) pasitikti.

5.2.22. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką perduoda kitiems asmenims už pinigus, daiktus, paslaugas.

5.3. Ypatumai išnaudojimo metu:

5.3.1. Prekeiviai žmonėmis verčia prekybos žmonėmis auką teikti seksualinio pobūdžio paslaugas už atlygį ir atiduoti visą ar dalį gauto atlygio arba teikti tokias paslaugas kitais prekeivių žmonėmis interesais.

5.3.2. Prekybos žmonėmis auka demonstruoja hiperseksualizuotą elgesį, dėvi vulgarius, provokuojamus drabužius ir pan.

5.3.3. Prekeiviai žmonėmis iš prekybos žmonėmis aukos atima asmens ir kitus dokumentus, jei jie nebuvo atimti anksčiau, verčia naudoti suklastotus dokumentus.

5.3.4. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką verčia dirbti kitą darbą ir (ar) prastesnėmis darbo sąlygomis, negu buvo žadėta.

5.3.5. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką verčia dirbti prastesnėmis darbo sąlygos nei vietos gyventojai.

5.3.6. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką verčia dirbti kitomis sąlygomis negu buvo žadėta ir (ar) be atlyginimo (pvz., prekybos žmonėmis turi sumokėti esamą ar tariamą skolą, vykdyti nusikalstamą veiką ar atlikti kitus veiksmus).

5.3.7. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką verčia dirbti tuoj pat ar netrukus po atvykimo.

5.3.8. Prekeiviai žmonėmis riboja prekybos žmonėmis aukos bendravimą su kitais asmenimis (atima telefoną, riboja pokalbius, izoliuoja nuo kitų asmenų ir kt.).

5.3.9. Prekeiviai žmonėmis riboja prekybos žmonėmis aukos galimybes dalyvauti visuomeniniuose renginiuose ar religinėse apeigose.

5.3.10. Prekeiviai žmonėmis riboja prekybos žmonėmis aukos judėjimo laisvę, nuolat stebi, leidžia išeiti tik su lydinčiu asmeniu (prekybos žmonėmis auka turi ribotą pasirinkimą vietos ir laiko atžvilgiu arba visai jo neturi).

5.3.11. Prekeiviai žmonėmis vykdo prekybos žmonėmis aukos judėjimo ir (ar) gyvenimo kontrolę, naudoja apsaugos ir stebėjimo techniką darbo ir gyvenamojoje vietoje, apsaugą užtikrina žmonės ir (ar) gyvūnai.

5.3.12. Prekybos žmonėmis aukai nepaklusus, prekeiviai žmonėmis naudoja psichinį ar fizinį smurtą, šantažą, seksualinę prievartą, grąsinimus susidoroti su artimaisiais ir pan.

5.3.13. Prekeiviai žmonėmis naudoja psichinę ir (ar) fizinę prievartą su prekybos žmonėmis auka dirbančių asmenų atžvilgiu.

5.3.14. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis aukai skiria baudas už jų nustatytos tvarkos nesilaikymą.

5.3.15. Prekeiviai žmonėmis didina prekybos žmonėmis aukos skolą nurodydami išgalvotas priežastis.

5.3.16. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis aukai teikia klaidingą informaciją apie buvimo šalies teisės aktuose reglamentuotas darbuotojų teises ir darbdavių pareigas, policiją, migracijos tarnybas ir pan.

5.3.17. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką gąsdina pažintimis su teisėsaugos pareigūnais, pranešimu pareigūnams apie nelegalų buvimą ir (ar) darbą.

5.3.18. Prekeiviai žmonėmis iš prekybos žmonėmis aukos atima visą ar didžiąją dalį uždarbio arba didžiąją dalį uždarbio paima už gyvenamąjį plotą, maistą, rūbus ir pan.

5.3.19. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką apgyvendina su kitais kartu dirbančiais asmenimis patalpose, kuriose asmuo teikia paslaugas ar dirba.

5.3.20. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką apgyvendina itin skurdžiomis, elementarių higienos reikalavimų neatitinkančiomis sąlygomis (pvz., kartu su gyvuliais tvarte, neduoda patalynės, liepia miegoti ant grindų ir pan.).

5.3.21. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką kitoje valstybėje apgyvendina ir (ar) įdarbina nelegaliai.

5.3.22. Prekeiviai žmonėmis dažnai keičia prekybos žmonėmis aukos gyvenamąją ir (ar) darbo vietą arba prekybos žmonėmis auką perduoda vis kitiems asmenims.

5.3.23. Prekybos žmonėmis auka nežino adreso, kur gyvena ir (ar) dirba.

5.3.24. Prekeiviai žmonėmis izoluoja prekybos žmonėmis auką nuo vietos kalbą mokančių asmenų, ypač jei prekybos žmonėmis auka nemoka užsienio kalbų.

5.3.25. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis aukai ir kitiems kartu dirbantiems asmenims pristato tą patį vertėją, teisininką ir (ar) globojantį asmenį.

5.3.26. Prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką ir kitus asmenis gabena į (iš) darbo vietą (-os) transportu be langų ar uždengtais langais.

5.3.27. Prekybos žmonėmis auka ant kūno turi tatuiruotę su prekeivių žmonėmis ženklu ar inicialais (ypač būdinga seksualiniam išnaudojimui).

5.3.28. Prekybos žmonėmis auka darbą pradeda ir (ar) baigia nebūdingu tai ūkinei veiklai laiku (vėlai vakare, naktį, anksti ryte ir pan.).

5.3.29. Prekybos žmonėmis auka nežino, koks darbo užmokestis yra mokamas už jos darbą.

5.4. Prekybos žmonėmis aukos (suaugusio ir vaiko) požymiai dėl patirtų išgyvenimų:

5.4.1. Turi fizinio smurto žymių.

5.4.2. Turi sveikatos sutrikimų, somatinių ir lytiškai plintančių ligų, priklausomybę nuo žalingų įpročių.

5.4.3. Turi psichologinio-emocinio smurto požymių: psichinį nestabilumą, agresiją, nervingumą, padidėjusį baimės ir (ar) gėdos jausmą, jautrumą, sumažėjusį saugumo jausmą, viską neigia, siekia atsiriboti, kaltina save ir aplinkybes, nepasitiki savimi ir kitais ir kt.

5.4.4. Turi psichikos ir elgesio sutrikimų: potrauminį sindromą, depresiją, nerimą, depersonalizavimą, amneziją ir kt.

5.4.5. Turi Stokholmo sindromą (susitapatinimą su prekeiviu (išnaudotoju), psichologinę (emocinę) priklausomybę, savęs nelaiko nukentėjusiu asmeniu).

5.4.6. Nepasitiki savimi ir (ar) kitais.

5.4.7. Vengia bendrauti su atsakingomis institucijomis ir įstaigomis (prokuratūra, policija ir kt.), pagalbą tokiems nukentėjusiesiems teikiančiomis organizacijomis ir kt.

5.4.8. Atsisako pagalbos, vengia kalbėti apie savo būseną.

5.4.9. Pasakoja skirtingas arba išgalvotas istorijas apie išgyventą situaciją ir išnaudojimą, nesugeba prisiminti tikslų faktų.

III SKYRIUS

PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKŲ NUSTATYMO KRITERIJAI IR NUSIKALSTAMOS VEIKOS KVALIFIKAVIMAS

6. Paprastai prekybos žmonėmis sąvoka konstruojama iš trijų požymių grupių:

6.1. Nusikalstami veiksmai.

6.2. Asmens valią palenkiantys būdai.

6.3. Išnaudojimo tikslas.

7. Kad asmens veiksmus būtų galima kvalifikuoti kaip prekybą žmonėmis, būtina nustatyti bent po vieną požymį iš kiekvienos požymių grupės (išskyrus Rekomendacijų 12 punkte nurodytą išimtį), t. y. būtina nustatyti, kad prieš prekybos žmonėmis auką buvo atliktas nors vienas BK straipsnių dispozicijoje numatytas nusikalstamas veiksmas, asmens valią palenkiantis būdas ir išnaudojimo tikslas.

8. Kai prekybos žmonėmis auka yra vaikas, norint nusikalstamą veiką kvalifikuoti kaip prekybą žmonėmis, būtina nustatyti bent po vieną požymį iš Rekomendacijų 6.1 ir 6.3 papunkčiuose nurodytų požymių grupių.

9. Būtnai nustatyti alternatyvūs požymiai:

9.1. BK 147 straipsnis „Prekyba žmonėmis“:

9.1.1. Nusikalstami veiksmai. Įtariamasis (kaltinamasis):

9.1.1.1. Prekybos žmonėmis auką pardavė.

9.1.1.2. Prekybos žmonėmis auką kitaip perleido.

9.1.1.3. Prekybos žmonėmis auką pirkė.

9.1.1.4. Prekybos žmonėmis auką kitaip įgijo.

9.1.1.5. Prekybos žmonėmis auką verbavo.

9.1.1.6. Prekybos žmonėmis auką gabenė (tikslas – gabenamą asmenį vėliau išnaudoti – atriboja šį nusikaltimą nuo neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną (BK 292 straipsnis)).

9.1.1.7. Prekybos žmonėmis auką laikė nelaisvėje.

9.1.2. Asmens valią palenkiantys būdai. Įtariamasis (kaltinamasis):

9.1.2.1. Panaudojo fizinį smurtą.

9.1.2.2. Panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą).

9.1.2.3. Kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka Rekomendacijų 9.1.2.1 ir 9.1.2.2 papunkčiai arba jei šiuos papunkčius papildė).

9.1.2.4. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos priklausomumu.

9.1.2.5. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumu.

9.1.2.6. Panaudojo apgaulę.

9.1.2.7. Priėmė pinigus.

9.1.2.8. Sumokėjo pinigus.

9.1.2.9. Gavo kitokią naudą.

9.1.2.10. Suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja prekybos žmonėmis auką.

9.1.3. Išnaudojimo tikslas. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad:

9.1.3.1. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis.

9.1.3.2. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama prostitucijai.

9.1.3.4. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama pornografijai.

9.1.3.5. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama kitoms seksualinio išnaudojimo formoms.

9.1.3.6. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant priverstinį elgetavimą ir priverstinę tarnystę (reikia atriboti nuo Lietuvos Respublikoje nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbo (BK 292¹ straipsnis)).

9.1.3.7. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama nusikalstamai veikai daryti (atriboti nuo bendrininkavimo).

9.1.3.8. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama kitais išnaudojimo tikslais (pvz., fiktyviai arba priverstinei santuokai, pašalpų gavimui).

9.1.3.9. Būtų paimtas prekybos žmonėmis aukos organas, audinys ar ląstelės.

9.1.4. Nusikalstamos veikos kvalifikuojamieji požymiai:

9.1.4.1. Nusikalstama veika, padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims. Šis požymis inkriminuojamas tais atvejais, kai nusikalstama veika padaroma dviem ar daugiau žmonių, nepriklausomai nuo to, ar prekybos žmonėmis aukos pripažintos nukentėjusiais procesine tvarka, ar ne. Jei nukentėjo suaugęs ir vaikas, veikos inkriminuojamos pagal BK 147 straipsnio 1 dalies ir 157 straipsnio 1 dalies sutaptį. Šiam požymiui inkriminuoti būtina, kad

nusikalstama veika būtų pavienis nusikaltimas, t. y. apibūdinamas vienodu nusikalstamu sumanymu, kalte ir t. t. Taip pat tai gali būti tęstinė nusikalstama veika, kai prekyba žmonėmis yra vienas nusikaltimas, susidedantis iš dviejų ar daugiau epizodų.

9.1.4.2. Pavojaus nukentėjusio asmens gyvybei sukėlimas. Šis požymis inkriminuojamas tais atvejais, kai daromi nusikalstami veiksmai, naudojami asmens valią palenkiantys būdai ar išnaudojimo forma arba sąlygos sukėlė grėsmę nukentėjusio asmens gyvybei. Šiuo atveju pakanka, kad tokia grėsmė gyvybei būtų reali. Jei dėl kilusios grėsmės nukentėjusio asmens gyvybei atsirado pasekmės (buvo sutrikdyta jo sveikata, asmuo mirė ir pan.), prekybos žmonėmis nusikalstama veika kvalifikuojama pagal nusikaltimų sutaptį su pasekmės numatančia nusikalstama veika.

9.1.4.3. Nusikalstama veika, padaryta dalyvaujant organizuotoje grupėje. Šiam požymiui inkriminuoti būtina nustatyti, kad bent viena žmogaus pirkimo–pardavimo sandorio šalis yra organizuota grupė, t. y. visus nusikalstamus veiksmus ar dalį jų bei epizodų padarė organizuotos grupės nariai. Organizuotos grupės požymiai turi atitikti požymius, numatytus BK 25 straipsnio 3 dalyje.

9.1.4.4. Žinojimas ar siekimas, kad būtų paimtas prekybos žmonėmis aukos organas, audinys ar ląstelė. Šiuo atveju nusikaltimo tikslas yra neteisėtai įgyti žmogaus organą, audinį ar ląstelę persodinimo, medicininių ar kitokių tyrimų, eksperimentų ir kitais tikslais, t. y. prekybos žmonėmis auka išnaudojama būtent organui, audiniui ar ląstelei įgyti, todėl organo, audinio ar ląstelės neteisėto paėmimo atveju kitokio prekybos žmonėmis aukos išnaudojimo gali ir nebūti. Šiam požymiui inkriminuoti būtina nustatyti, kad kaltininkas pats siekė įgyti prekybos žmonėmis aukos organą, audinį ar ląstelę arba žinojo apie tokį kitų nusikaltime dalyvaujančių asmenų tikslą. Įstatymuose nustatyta esminė teisėto žmogaus organo, audinio ar ląstelės paėmimo sąlyga – donoro ar jo teisėtų atstovų sutikimas. Jeigu toks prekybos žmonėmis aukos sutikimas išgaunamas atliekant prekybos žmonėmis nusikalstamus veiksmus ir asmens valią palenkiančius būdus, veika kvalifikuojama pagal BK 147 straipsnio 2 dalį. Žmogaus organai yra atskiros kūno dalys, sudarytos iš įvairių audinių, kurie išlaiko savo struktūrą, vaskuliarumą (kraujagyslių buvimas ir gebėjimas aprūpinti krauju) ir galimybę atlikti fiziologines funkcijas. Žmogaus audiniai yra gyvo ar mirusio žmogaus kūno dalys, reikalingos recipiento (žmogaus, kuriam perpilamas kraujas, transplantuojami audiniai ar organai) organizmo funkcijoms atkurti. Žmogaus ląstelės yra kraujas ar jo komponentai, įskaitant kraujodaros kamienines ląsteles, išgaunami iš suaugusio žmogaus arba placentos ar placentinio kraujo po vaiko gimimo, taip pat sperma, kiaušialąstės, embrionas ar embriono ląstelės, vaisiaus ląstelės ar audiniai.

9.1.4.5. Nusikalstamą veiką padarė valstybės tarnautojas ar kitas asmuo, atliekantis viešojo administravimo funkcijas, ir vykdydamas teisės aktuose nustatytus įgaliojimus. Šiam požymiui inkriminuoti būtinos dvi sąlygos:

9.1.4.5.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimą padarė asmuo, kuris yra valstybės tarnautojas ar kitas asmuo, atliekantis viešojo administravimo funkcijas (valstybės tarnautojo ir kitų asmenų, atliekančių viešojo administravimo funkcijas, sąvokos yra apibrėžtos BK 230 straipsnyje).

9.1.4.5.2. Šį nusikaltimą toks asmuo padarė vykdydamas savo pareiginius įgaliojimus, t. y. jo nusikalstami veiksmai turi būti susiję su jo pareigų atlikimu.

9.2. BK 147¹ straipsnis „Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms“:

9.2.1. Nusikalstami veiksmai. Įtariamasis (kaltinamasis):

9.2.1.1. Neteisėtai vertė prekybos žmonėmis auką dirbti tam tikrą darbą.

9.2.1.2. Neteisėtai vertė prekybos žmonėmis auką teikti tam tikras paslaugas.

9.2.1.3. Vertė prekybos žmonėmis auką elgetauti.

9.2.2. Asmens valią palenkiantys būdai. Įtariamasis (kaltinamasis):

9.2.2.1. Panaudojo fizinį smurtą.

- 9.2.2.2. Panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą).
- 9.2.2.3. Kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka Rekomendacijų 9.2.2.1 ir 9.2.2.2 papunkčiai arba jei šiuos papunkčius papildo).
- 9.2.2.4. Panaudojo apgaulę.
- 9.2.2.5. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos priklausomumu.
- 9.2.2.6. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumu.
- 9.2.2.7. Priėmė pinigus.
- 9.2.2.8. Sumokėjo pinigus.
- 9.2.2.9. Gavo kitokią naudą.
- 9.2.2.10. Suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja prekybos žmonėmis auką.
- 9.2.3. Išnaudojimo tikslas. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad:
 - 9.2.3.1. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama dirbti tam tikrą darbą.
 - 9.2.3.2. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama teikti tam tikras paslaugas.
 - 9.2.3.3. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis (kvalifikuojamasis požymis).
 - 9.2.3.4. Prekybos žmonėmis auka būtų išnaudojama kitomis nežmoniškoms sąlygomis (kvalifikuojamasis požymis).
- 9.3. BK 147² straipsnis „Naudojimas asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis“:
 - 9.3.1. Nusikalstami veiksmai. Įtariamasis (kaltinamasis):
 - 9.3.1.1. Naudojosi prekybos žmonėmis aukos darbu.
 - 9.3.1.2. Naudojosi prekybos žmonėmis aukos teikiamomis paslaugomis, įskaitant prostituciją.
 - 9.3.2. Asmens valią palenkiantys būdai. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad prekeiviai žmonėmis:
 - 9.3.2.1. Panaudojo fizinį smurtą.
 - 9.3.2.2. Panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą).
 - 9.3.2.3. Kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka Rekomendacijų 9.3.2.1 ir 9.3.2.2 papunkčiai arba jei šiuos papunkčius papildo).
 - 9.3.2.4. Panaudojo apgaulę.
 - 9.3.2.5. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos priklausomumu.
 - 9.3.2.6. Pasinaudojo prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumu.
 - 9.3.2.7. Priėmė pinigus.
 - 9.3.2.8. Sumokėjo pinigus.
 - 9.3.2.9. Gavo kitokią naudą.
 - 9.3.2.10. Suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja prekybos žmonėmis auką.
 - 9.3.3. Išnaudojimo tikslas. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad:
 - 9.3.3.1. Prekybos žmonėmis auka yra išnaudojama dirbti tam tikrą darbą.
 - 9.3.3.2. Prekybos žmonėmis auka yra išnaudojama teikti tam tikras paslaugas, įskaitant prostituciją.
 - 9.3.4. BK 147² straipsnio 2 dalyje numatyta, kad asmuo, kuris padarė šiame straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės tik esant visoms šioms sąlygoms:
 - 9.3.4.1. Jis savanoriškai apie padarytą nusikalstamą veiką pranešė teisėsaugos institucijai.
 - 9.3.4.2. Aktyviai bendradarbiavo nustatant nuo prekybos žmonėmis (BK 147 straipsnis) ar vaiko pirkimo arba pardavimo (BK 157 straipsnis) nukentėjusį asmenį.

9.3.4.3. Aktyviai bendradarbiavo išaiškinant prekybos žmonėmis ar vaiko pirkimo arba pardavimo nusikalstamą veiką.

9.3.4.4. Apie nusikalstamą veiką pranešė iki pripažįstant jį įtariamuoju už naudojimąsi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis.

9.3.5. Bent vienos iš Rekomendacijų 9.3.4.1–9.3.4.4 papunkčiuose nurodytų sąlygų nebuvimas šalina galimybę asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.

9.4. BK 157 straipsnis „Vaiko pirkimas arba pardavimas“:

9.4.1. Nusikalstami veiksmai. Įtariamasis (kaltinamasis):

9.4.1.1. Siūlė pirkti vaiką.

9.4.1.2. Siūlė kitaip įgyti vaiką.

9.4.1.3. Pardavė vaiką.

9.4.1.4. Kitaip perleido vaiką.

9.4.1.5. Pirkė vaiką.

9.4.1.6. Kitaip įgijo vaiką.

9.4.1.7. Verbavo vaiką.

9.4.1.8. Gabeno vaiką.

9.4.1.9. Laikė vaiką nelaisvėje.

9.4.2. Išnaudojimo tikslas. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad:

9.4.2.1. Vaikas būtų neteisėtai įvaikintas.

9.4.2.2. Vaikas būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis.

9.4.2.3. Vaikas būtų išnaudojamas prostitutijai.

9.4.2.4. Vaikas būtų išnaudojamas pornografijai.

9.4.2.5. Vaikas būtų išnaudojamas kitoms seksualinio išnaudojimo formoms.

9.4.2.6. Vaikas būtų išnaudojamas priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą.

9.4.2.7. Vaikas būtų išnaudojamas nusikalstamai veikai daryti.

9.4.2.8. Vaikas būtų išnaudojamas kitais išnaudojimo tikslais.

9.4.2.9. Būtų paimtas vaiko organas, audinys ar ląstelės.

9.4.3. Nusikalstamos veikos kvalifikuojamieji požymiai:

9.4.3.1. Nusikalstama veika, padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiems vaikams. Šis požymis inkriminuojamas tais atvejais, kai nusikalstama veika padaroma dviem ar daugiau vaikų, nepriklausomai nuo to, ar šios prekybos žmonėmis aukos pripažintos nukentėjusiais procesine tvarka, ar ne. Būtina įrodyti, kad įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar privalėjo suvokti prekybos žmonėmis aukas esant vaikais. Šiam požymiui inkriminuoti būtina, kad nusikalstama veika būtų pavienis nusikaltimas, t. y. apibūdinamas vienodu nusikalstamu sumanymu, kalte ir t. t. Taip pat tai gali būti tęstinė nusikalstama veika, kai prekyba žmonėmis yra vienas nusikaltimas, susidedantis iš dviejų ar daugiau epizodų.

9.4.3.2. Nusikalstama veika, padaryta nukentėjusiam mažamečiui. Šiam požymiui inkriminuoti būtina įrodyti, kad įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba privalėjo suvokti, kad prekybos žmonėmis auka yra mažametė.

9.4.3.3. Pavojaus nukentėjusiojo asmens gyvybei sukėlimas (Rekomendacijų 9.1.4.2 papunktis).

9.4.3.4. Nusikalstama veika, padaryta dalyvaujant organizuotoje grupėje (Rekomendacijų 9.1.4.3 papunktis).

9.4.3.5. Žinojimas ar siekimas, kad būtų paimtas prekybos žmonėmis aukos organas, audinys ar ląstelė (Rekomendacijų 9.1.4.4 papunktis).

9.4.3.6. Nusikalstamą veiką padarė valstybės tarnautojas ar kitas asmuo, atliekantis viešojo administravimo funkcijas, vykdydamas teisės aktuose nustatytus įgaliojimus (Rekomendacijų 8.1.4.5 papunktis).

10. Prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos subjektas yra pakaltinamas fizinis asmuo nuo 16 metų, taip pat numatyta atsakomybė ir juridiniam asmeniui.

11. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas veikos pripažinimui prekyba žmonėmis reikšmės neturi, jei prekybos žmonėmis aukos sutikimas gautas panaudojant bent vieną BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytą asmens valią palenkiančių būdų, t. y. prekybos žmonėmis auka sutiko dirbti siūlomą darbą, teikti paslaugas, užsiimti prostitucija ar daryti nusikaltimus arba kitaip būti išnaudojama, tačiau jos sutikimas buvo išgautas panaudojant apgaulę arba prievartą, arba grasinant, arba naudojantis prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumu ar priklausomumu, arba kitaip atimant galimybę priimti savarankišką sprendimą. Toks formalus prekybos žmonėmis aukos sutikimas užsiimti siūloma veikla neturės reikšmės įtariamojo (kaltinamojo) veiką kvalifikuojant kaip prekybą žmonėmis (Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir prekybos žmonėmis aukų apsaugos, pakeičiančioje Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, Europos Tarybos konvencijoje dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis ir Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančiame Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, įtvirtinta nuostata: jei prekybos žmonėmis auka sutiko būti išnaudojama, tačiau jos sutikimas buvo išgautas panaudojant fizinį smurtą, grasinimus ar kitus valios palenkimo būdus, į prekybos žmonėmis aukos sutikimą neatsižvelgiama, jis nepaverčia išnaudojimo teisėtu, t. y. toks sutikimas neturi reikšmės; vaiko sutikimas būti išnaudojamam nelaikomas reikšmingu pripažįstant nusikalstamus veiksmus prekybą žmonėmis, net jei nebuvo panaudoti jo valios palenkimo būdai, t. y. bet koks galimas vaiko sutikimas niekada neturėtų būti laikomas galiojančiu).

12. Jei Rekomendacijų 9.1.1 papunktyje nurodytas elgesys yra susijęs su vaiku, nusikalstama veika kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis nepriklausomai nuo to, ar nustatytas bent vienas asmens valią palenkiantis būdas, ar ne, nes vaikas vien dėl savo amžiaus jau yra pažeidžiamas.

13. Prekybos žmonėmis nusikalstama veika pripažįstama ir prekyba žmonėmis organo, audinio, ląstelės išėmimo tikslu, fiktyvios ar priverstinės santuokos sudarymui išnaudojimo tikslu, kitoms išnaudojimo formoms, jei yra nustatyti bent po vieną požymį iš trijų požymių grupių (nusikalstami veiksmai; asmens valią palenkiantys būdai; išnaudojimo tikslas).

14. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra formalioji, t. y. pasekmių atsiradimas nebūtinai. Prekybos žmonėmis nusikaltimas laikomas baigtu padarius vieną ar daugiau dispozicijoje numatytų alternatyvių nusikalstamų veiksmų, o padarinių atsiradimas kvalifikavimui reikšmės neturi (veikos kvalifikavimui pagal BK 147 ar 157 straipsnį neturi reikšmės tai, ar nukentėjusysis patyrė materialinės, fizinės ar kitokios žalos ir ar buvo pradėtas išnaudoti).

15. Tuo atveju, kai prieš prekybos žmonėmis auką įvykdyti ne tik BK 147, 157 straipsniuose numatyti veiksmai, bet ji dar buvo išnaudojama prostitucijai, priverstiniam darbui, organo, audinio, ląstelių paėmimui ar vaikas buvo išnaudojamas pornografijai, tokie veiksmai inkriminuojami pagal sutaptį atitinkamai su BK 307, 147¹, 147² straipsniais, 135 straipsnio 2 dalies 12 punktu ar 162 straipsniu. Jei asmuo, įvykdęs BK 147, 157 straipsniuose numatytą veiką, tik perleido prekybos žmonėmis auką prostitucijai, bet negavo pajamų iš jos prostitucijos, BK 307 straipsnis jam negali būti inkriminuotas.

16. Prekybos žmonėmis kvalifikuojamųjų požymių: neteisėto laisvės atėmimo (BK 146 straipsnis), grasinimo (BK 145 straipsnis), vertimo elgtis pagal kaltininko nurodymą (BK 148 straipsnis) ir iš dalies fizinio smurto panaudojimo (BK 138, 140 straipsniai), papildomai inkriminuoti nereikia. Tačiau tuo atveju, kai prekybos žmonėmis aukos pasipriešinimas buvo palaužtas ją žaginant ar kitaip seksualiai prievartaujant arba prekybos žmonėmis auka buvo sunkiai sužalota, atitinkamai BK 149, 150 straipsniai arba 135 straipsnis inkriminuojami kartu su BK 147 ar 157 straipsniais kaip sutaptis.

17. BK 157 straipsnis neapima mažamečio vaiko pagrobimo (BK 156 straipsnis), todėl, jei vaikas buvo pagrobtas siekiant jį vėliau išnaudoti BK 157 straipsnyje nustatytais tikslais, BK 156

straipsnis privalo būti inkriminuotas kaip sutaptis su vaiko pirkimu ar pardavimu. Tokiu atveju pagrobimas suprantamas kaip slaptas, atviras, apgaulės būdu ar piktnaudžiaujant pasitikėjimu arba bet koku kitu būdu padarytas svetimo (BK 156 straipsnio 2 dalyje numatytu atveju ir savo) mažamečio vaiko paėmimas nusikalstamą veiką darančio asmens žinion. Kai vaikui yra daugiau nei 14 metų arba pagrobtas asmuo yra suaugęs, papildomai inkriminuoti BK 156 ar 146 straipsnių nereikia, jei nebuvo pagrobimo įkaitu požymių.

18. Prekyba žmonėmis nuo BK 292 ar 293 straipsniuose nurodytų veikų atribojama pagal gabenimo tikslą, t. y. jei asmuo ar asmenys gabenami per valstybės sieną neturint tikslo juos vėliau išnaudoti ar perleisti išnaudotojams, toks gabenimas nebus laikomas prekyba žmonėmis, tačiau jei asmuo per valstybės sieną gabenamas neteisėtai ir su tikslu jį išnaudoti ar perduoti išnaudojimui, inkriminuoti reikia tiek prekybos žmonėmis straipsnį, tiek BK 292 ar 293 straipsnius kaip sutaptį.

19. Lietuvos Respublikoje nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbas (BK 292¹ straipsnis) nuo prekybos žmonėmis (BK 147 straipsnis) atribojamas pagal nukentėjusio asmens sutikimą (ar laisvą valią), t. y. jei žmogaus sutikimas dirbti ypatingai išnaudojamo darbo sąlygomis yra savanoriškas ir nėra gautas panaudojant bent vieną BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytų nusikalstamų veiksmų bei asmens valią palenkiančių būdų, toks nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbas nebus laikomas prekyba žmonėmis. Norint kvalifikuoti prekybą žmonėmis, būtina nustatyti bent po vieną požymį iš trijų požymių grupių, nurodytų Rekomendacijų 6 punkte. Nusikalstamai veikai kvalifikuoti pagal BK 292¹ straipsnį pakanka nustatyti ypatingai išnaudojamo darbo sąlygas. Tuo atveju, kai nelegaliai esantys trečiųjų šalių piliečiai įdarbinami ypatingai išnaudojamo darbo sąlygomis panaudojant bent vieną iš BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytų asmens valią palenkiančių būdų ir atliekant nusikalstamus veiksmus, pakanka veiką kvalifikuoti pagal BK 147 straipsnį, papildomai inkriminuoti BK 292¹ straipsnyje nurodytų veikų nereikia.

20. Atribojant nusikaltimus, numatytus BK 147 ir 307 straipsniuose, asmens sutikimas gabenimui prostitucijai pagal BK 307 straipsnio 2 dalies prasmę turi būti savanoriškas ir duotas gerai suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes. Akivaizdu, kad asmens sutikimas, išgautas panaudojus bent vieną iš BK 147 straipsnio dispozicijoje išvardytų asmens valią palenkiančių būdų, negali būti laikomas savanorišku ir duotu suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes. Įtariamojo veiksmai pagal BK 307 straipsnį galėtų būti kvalifikuojami tik nenustačius, kad nukentėjusio asmens valia buvo palenka panaudojant asmens valią palenkiančius būdus.

21. Įtariamajam, kuris padarė nusikalstamą veiką – vykdė prekybą žmonėmis, siekdamas, kad prekybos žmonėmis aukos būtų išnaudojamos daryti nusikalstamas veikas (pvz., vagystes, sukčiavimus ir pan.), būtina inkriminuoti ne tik prekybą žmonėmis numatantį BK straipsnį, bet ir bendrininkavimą už prekybos žmonėmis aukų padarytas nusikalstamas veikas. Tokiu atveju išnaudojusio prekybos žmonėmis auką nusikalstamoms veikoms daryti kaltininko veika kvalifikuojama kaip prekybos žmonėmis aukos padarytų nusikalstamų veikų organizatoriaus, t. y. su nuoroda į BK 24 straipsnio 4 dalį. Įtarimo tekste prekybos žmonėmis auka įvardijama kaip nusikalstamos veikos vykdytojas, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, o išnaudojęs asmuo – kaip nusikalstamos veikos, padarytos bendrininkų grupėje, organizatorius. Tais atvejais, kai nusikalstamoms veikoms daryti išnaudojama prekybos žmonėmis auka yra nepakaltinama ar nesulaukusi tokio amžiaus, nuo kurio asmuo atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus, arba prekybos žmonėmis auka dėl tos veikos nėra kalta, išnaudojantis asmuo yra laikomas nusikaltimo vykdytoju per tarpininką, t. y. jam inkriminuojamas prekybos žmonėmis aukos padarytiems veiksmams atitinkantis BK specialiosios dalies straipsnis be nuorodos į BK 24 straipsnį.

22. Pagal BK 7 straipsnio 2 ir 3 punktus, asmuo atsako už prekybą žmonėmis (BK 147 straipsnis) bei vaiko pirkimą arba pardavimą (BK 157 straipsnis) nepriklausomai nuo vietos, kur nusikalstama veika buvo padaryta, t. y. net ir tais atvejais, kai nusikalstama veika buvo padaryta ne Lietuvos Respublikoje. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog už nusikalstamas veikas, kurios padarytos užsienio valstybėje (pvz., BK 24 straipsnio 4 dalis ir 178 straipsnis), asmuo teisiškas pagal

Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus ir bausmė skiriama pagal BK, tačiau ji negali viršyti nusikaltimo padarymo valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose nustatyto maksimalaus bausmės dydžio už analogišką nusikalstamą veiką. Asmuo, padaręs nusikalstamas veikas užsienyje, neatsako pagal BK, jei jis atliko užsienio valstybės paskirtą bausmę, jei jis buvo atleistas nuo visos ar dalies užsienio valstybės teismo paskirtos bausmės atlikimo, jei jis užsienio valstybės teismo nuosprendžiu buvo išteisintas, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės arba bausmė nebuvo paskirta dėl senaties ar kitais toje valstybėje numatytais teisiniais pagrindais.

23. Prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos padaromos tik tiesiogine tyčia, t. y. asmuo, darydamas tokią veiką, suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir žinojo, kad prekybos žmonėmis auka bus išnaudojama, arba tokio išnaudojimo siekė. Šiuo atveju žinojimas reiškia, kad asmuo suvokia kitų asmenų nusikalstamus ketinimus išnaudoti prekybos žmonėmis auką ir, nors pats tikslo išnaudoti neturi, savo veiksmais padeda kitiems šį tikslą pasiekti. Žinojimui konstatuoti nebūtina, kad asmuo tiksliai žinotų, kur ir kaip bus išnaudojama prekybos žmonėmis auka, svarbu, kad jis suvokia patį faktą, kad prekybos žmonėmis auką ruošiamasi išnaudoti priverčiant ją užsiimti prostitucija, dirbti vergiškomis sąlygomis, versti elgetauti ar daryti nusikalstamas veikas arba kitaip ją išnaudoti. Siekis išnaudoti reiškia, kad asmuo nori išnaudoti prekybos žmonėmis auką ir tuo tikslu daro nusikalstamą veiką. Abiem atvejais asmuo suvokia, kad jo daroma veika yra priemonė vėlesniam prekybos žmonėmis aukos išnaudojimui ir nori taip veikti.

24. Išnaudojimo formos:

24.1. Išnaudojimas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis. Tai išnaudojimas sukeltiant prekybos žmonėmis aukai emocines, dvasines ir fizines kančias, nesuteikiant galimybės patenkinti žmogaus būtinųjų poreikių (normalaus miego, poilsio, maitinimosi, gamtinių reikalų atlikimo, laisvalaikio po darbo valandų, bendravimo su šeima bei artimaisiais ir pan.), taip pat vertimas dirbti nepriimtiniomis, nežmoniškoms sąlygomis – dideliame karštyje ar šaltyje be atitinkamos aprangos, radioaktyvioje ar nuodingoje aplinkoje be tinkamų apsaugos priemonių, žeminant žmogaus garbę ir orumą.

24.2. Išnaudojimas prostitucijai. Tai asmens vertimas teikti seksualines paslaugas už atlygį, kurį visą ar jo dalį pasisavina išnaudojantis asmuo, arba kitokiems išnaudojančio asmens interesams patenkinti. Šiuo atveju atlygis gali būti tiek piniginis, tiek kitoks materialinis, pvz., mainais į narkotines medžiagas ir pan.

24.3. Išnaudojimas pornografijai. Tai asmens panaudojimas gaminant ar platinant pornografinio turinio dalykus, kuriuose atvirai ir detalai rodomas tikras ar suvaizduotas lytinis aktas, lytiniai organai, tuštinimasis, masturbacija arba lytiniai iškrypimai (pedofilija, sadizmas, mazochizmas, zoofilija, nekrofilija ir kt.), ir tai yra pagrindinis to dalyko tikslas, siekiant iš to gauti pajamų ar kitokios naudos.

24.4. Išnaudojimas kitoms seksualinio išnaudojimo formoms. Tai bet koks seksualinis veiksmas, kurio pagrindu yra duodamas arba priimamas atlygis, kurį visą ar jo dalį pasisavina išnaudojantis asmuo (pvz., seksualinės paslaugos internetu), arba prekybos žmonėmis auka šiuos veiksmus atlieka kitokiems išnaudojančio asmens interesams patenkinti.

24.5. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugų teikimui. Tai asmens vertimas atlikti bet kokią darbą ar paslaugas, kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia. Šiuo atveju kvalifikavimui reikšmės neturi, ar asmeniui už tokį darbą bus mokama, ar šis darbas legalus, ar ne. Darbo bei paslaugų pobūdis taip pat gali būti įvairus – tiek fizinis, tiek protinis. Pažymėtina, kad darbdavio reikalavimas atlikti legaliai pavestą darbą ar paslaugas kokybiškai ir darbuotojo baudimas įstatymuose numatytais drausminėmis nuobaudomis nelaikomas priverstiniu darbu.

24.6. Išnaudojimas elgetavimui. Tai asmens vertimas prašyti išmaldos viešose vietose ar rinkti aukas kitokia forma, kai visos surinktos lėšos ar jų dalis yra pasisavinamos išnaudojančio asmens.

24.7. Išnaudojimas nusikalstamoms veikoms daryti. Tai asmens vertimas užsiimti kišenvagystėmis, vagystėmis, prekyba narkotikais ir kita nusikalstama veika, už kurią taikomos sankcijos ir kuri susijusi su finansiniu išnaudojančių asmenų pasipelnymu.

24.8. Išnaudojimas organų, audinio, ląstelės išėmimui. Tai prekyba žmonėmis organų, audinio, ląstelės išėmimo tikslu, pažeidžiant prekybos žmonėmis aukos orumą ir fizinį neliečiamumą. Šiuo atveju nusikaltimu bus laikomi ir tokie veiksmai, kai prekybos žmonėmis aukos organas, audinys ar ląstelė paimami prekybos žmonėmis aukos sutikimu, bet šis sutikimas išgautas panaudojant bent vieną asmens valią palenkiantį būdą.

24.9. Išnaudojimas fiktyviai santuokai. Tai prekybos žmonėmis aukos vertimas sudaryti santuoką, kuriai trūksta vieno ar abiejų asmenų laisvo ir visiško sutikimo, išnaudojimo tikslu.

24.10. Išnaudojimas surogatinei motinystei. Tai moters vertimas pastoti natūralaus ar dirbtinio apvaisinimo būdu, išnešioti kūdikį ir jį pagimdyti, atsisakant visų motinystės teisių į jį.

24.11. Neteisėtas įvaikinimas. Kai fizinis asmuo siekia įvaikinti, taip pat kai fizinis ar juridinis asmuo siekia parduoti arba kitaip perduoti vaiką įvaikinimo tikslu, pažeisdamas įstatymus, kuriuose reglamentuojamas įvaikinimas, bet nebūtinai siekdamas finansinės ar kitokios naudos.

24.12. Kitos išnaudojimo formos. BK 147 ar 157 straipsniuose numatytų išnaudojimo formų sąrašas nėra baigtinis, todėl baudžiamoji atsakomybė galima už bet kokios kitokios formos išnaudojimą, susijusį su asmens pardavimu ir pirkimu bei prievarta (pvz., asmens išnaudojimas neteisėtiems moksliniams eksperimentams, kovoms be taisyklių ir pan.).

25. Iš prekybos žmonėmis ar prekybos žmonėmis aukų išnaudojimo gautos pajamos ar turtas turi būti konfiskuojamos kaip nusikaltimo rezultatas, t. y. tiesiogiai ar netiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas bet kokio pavidalo turtas (BK 72 straipsnio 2 dalis).

26. BK 147¹ straipsnyje yra numatyta atsakomybė ne už prekybos žmonėmis aukos pirkimą ar pardavimą, o už jos išnaudojimą priverstiniam darbui. Šiuo atveju prekybos žmonėmis auka, panaudojant bent vieną BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytą asmens valią palenkiančių būdų, yra verčiama dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas. Išnaudojantis asmuo nebūtinai turi būti pats įgijęs prekybos žmonėmis auką išnaudojimui.

27. Jeigu išnaudotojas pirkė prekybos žmonėmis auką sumokėdamas ją kontroliuojančiam asmeniui pinigais ar suteikdamas tokiam asmeniui kitokią naudą ir vėliau verčia prekybos žmonėmis auką dirbti ar teikti paslaugas prieš jos valią, išnaudotojui reikėtų inkriminuoti tiek prekybą žmonėmis, nes jis pirkė žmogų (BK 147 ar 157 straipsnis), tiek ir BK 147¹ straipsnį pagal sutaptį, nes prekybos žmonėmis straipsniai neapima pasekmių. Kiti BK 147¹ straipsnyje nurodyti nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra analogiški prekybos žmonėmis straipsniuose nurodytiems požymiams.

28. BK 147² straipsnis numato atsakomybę už naudojimąsi išnaudojamų asmenų darbu ar paslaugomis. Esminė sąlyga baudžiamajai atsakomybei kilti – asmens žinojimas ar turėjimas ir galėjimas žinoti, kad prekybos žmonėmis auka, kurios darbu ar paslaugomis asmuo naudojasi, yra išnaudojama arba jai, siekiant palenkti jos valią, buvo panaudotas bent vienas BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytas asmens valios palenkimo būdas.

IV SKYRIUS

PRANEŠIMAS APIE NUSTATYTĄ PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKĄ IR NEATIDĖLIOTINI PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKĄ NUSTAČIUSIOS INSTITUCIJOS, ĮSTAIGOS IR ORGANIZACIJOS VEIKSMAI

29. Atsakingos institucijos, įstaigos ir organizacijos darbuotojas, nustatydamas prekybos žmonėmis auką, pildo Nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis asmens nustatymo kortelę (Rekomendacijų 1 priedas) arba institucijos, įstaigos ar organizacijos žinybiniame akte numatytą šią kortelę atitinkantį dokumentą ar formą (toliau – kortelė):

29.1. Kortelę užpildo tas pareigūnas ar darbuotojas, kuris turi pirmą pokalbį su prekybos žmonėmis auka. Kortelė turi būti užpildyta nedelsiant po šio pokalbio.

29.2. Užpildyta kortelė nėra procesinis dokumentas, jos paskirtis – apibendrinti prekybos žmonėmis aukai būdingus požymius ir taip padėti pareigūnui ar darbuotojui tinkamai nustatyti prekybos žmonėmis auką, todėl kortelę pildo su galėjusiu nuo prekybos žmonėmis nukentėti asmeniu bendraujantis pareigūnas ar darbuotojas, nepriklausomai nuo to, ar jis turi procesinius įgaliojimus spręsti ikiteisminio tyrimo pradėjimo klausimus, ar ne.

29.3. Jeigu prekybos žmonėmis auka nustatoma nusikalstamos veikos darymo metu, t. y. aptinkama išnaudojimo vietoje ar į tokią vietą ją gabenant ir pan., kortelę pildo prekybos žmonėmis auką nustatęs pareigūnas ar darbuotojas, nepriklausomai nuo to, ar apie įvykį buvo informuota policija.

29.4. Jeigu duomenų nustatyti prekybos žmonėmis auką nepakanka ir nėra pagrindo surinktus duomenis (toliau – medžiagą) perduoti policijai ar prokuratūrai, kortelė paliekama saugoti kartu su surinkta medžiaga.

29.5. Užpildytas kortelės originalas prokuratūrai ar policijai pateikiamas tik kartu su visa medžiaga. Prireikus šios kortelės kopija gali būti pateikiama kitoms atsakingoms institucijoms, įstaigoms ir organizacijoms, laikantis Rekomendacijose ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytos tvarkos.

29.6. Jeigu institucijoje, įstaigoje ar organizacijoje medžiaga gaunama su jau užpildyta kortele, naujos kortelės pildyti nereikia, išskyrus atvejus, kai pareigūnas ar darbuotojas, bendraujantis su asmeniu, galėjusiu nukentėti nuo prekybos žmonėmis, mano esant reikalinga nurodyti papildomus ar kitus duomenis negu nurodyti gautoje kortelėje.

30. Prekybos žmonėmis auką nustato NVO:

30.1. Prekybos žmonėmis auką NVO nustato remdamasi NVO prekybos žmonėmis aukos identifikavimo kriterijais, patvirtintais VšĮ Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centro, asociacijos Dingusių žmonių šeimų paramos centro, Lietuvos „Carito“ ir asociacijos „Vyrų krizių centro“ atstovų 2012 m. rugsėjo 11 d. susirinkimo protokolu Nr. P 0911/1, ir Rekomendacijomis.

30.2. Nustatant prekybos žmonėmis auką, pildoma kortelė ir anketa, kurioje asmuo nurodo reikiamos pagalbos poreikius. Socialinis darbuotojas ir (ar) psichologas teikia konsultaciją, kurios metu įvertina tokio asmens problemas, socialinę situaciją, nustato socialinės pagalbos poreikį, sudaro pirminių pagalbos veiksmų planą (Rekomendacijų 40 punktas) ir prireikus organizuoja būtiną pagalbą (pvz., medicinos pagalbą).

30.3. NVO, nustačiusi prekybos žmonėmis požymius, atsižvelgdama į prekybos žmonėmis aukos interesus, gautą informaciją apie galimą prekybos žmonėmis nusikaltimą perduoda policijai. Kartu su šia informacija perduodama ir užpildyta kortelė. Jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, NVO nedelsdama informuoja savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS).

30.4. Pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikiančių NVO sąrašas pateikiamas Rekomendacijų 3 priede.

31. Prekybos žmonėmis auką nustato Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT):

31.1. Nustatydamas prekybos žmonėmis auką, VSAT pareigūnas vadovaujasi VSAT vado 2014 m. sausio 31 d. įsakymu Nr. 4-54 „Dėl Nukentėjusiojo nuo prekybos žmonėmis asmens identifikavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir Rekomendacijomis.

31.2. Pagrindiniai VSAT pareigūno veiksmai, nustačius galimą prekybos žmonėmis atvejį:

31.2.1. Užpildo kortelę, kurioje (ir, esant galimybei, jos priede) pažymi galimos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes.

31.2.2. Pagal kompetenciją prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną pagalbą (pvz., medicinos pagalbą) ir kortelėje įrašo, kokio pobūdžio pagalba buvo suteikta.

31.2.3. Informuoja apie įvykį NVO, teikiančią pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, neatskleisdamas prekybos žmonėmis aukos anketinių duomenų, ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

31.2.4. Užpildytą kortelę nedelsdamas perduoda prokuratūrai ir teisės aktų nustatyta tvarka sprendžia klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo.

32. Prekybos žmonėmis auką nustato Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (toliau – URM):

32.1. Konsulinis pareigūnas prekybos žmonėmis auką nustato remdamasis užsienio reikalų ministro patvirtinta kortele.

32.2. Nustatytoms prekybos žmonėmis aukoms konsulinis pareigūnas nedelsdamas suteikia ar organizuoja reikiamą pagalbą. Pagalba prekybos žmonėmis aukai gali būti teikiama atliekant reikalingas konsulines funkcijas, sugrąžinant prekybos žmonėmis auką į Lietuvos Respubliką, pasirūpinant prekybos žmonėmis aukos laikinu apgyvendinimu, kelionėmis, maitinimu, aprūpinimu būtiniais daiktais (drabužiais, avalyne ir kt.) ar medikamentais, organizuojant prekybos žmonėmis aukai psichologinę, socialinę, teisinę, medicinos pagalbą ar vertimo paslaugas ir kita.

32.3. Apie nustatytą prekybos žmonėmis auką konsulinis pareigūnas nedelsdamas informuoja URM Konsulinį departamentą ir persiunčia užpildytą kortelės elektroninę formą ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, elektroniniu paštu informuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VVTAIŲ).

32.4. Gautą kortelę URM Konsulinis departamentas, remdamasis Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – PD) ir URM 2005 m. vasario 14 d. bendradarbiavimo susitarimu Nr. 5-IN-27/20-10KOD, nedelsdamas perduoda PD.

32.5. URM Konsulinis departamentas apie prekybos žmonėmis atvejį informuoja NVO, teikiančias pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

32.6. URM Konsulinio departamento prašymu konsulinis pareigūnas atlieka kitus veiksmus, kurių reikia siekiant suteikti pagalbą prekybos žmonėmis aukai.

33. Prekybos žmonėmis auką vaiką nustato VTAS:

33.1. Prekybos žmonėmis auką vaiką VTAS nustato remdamasis VVTAIŲ parengtu Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimo bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo prekybos vaikais atvejais raštu-atmintine bei Rekomendacijomis ir, nustatęs prekybos žmonėmis auką, pagal kompetenciją suteikia ir (ar) organizuoja reikalingą pagalbą (Rekomendacijų 41 punktą). Jei nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis vaiko tėvai, globėjai (rūpintojai) raštu sutinka, VTAS informaciją apie jį perduoda NVO, kad ši suteiktų reikiamą pagalbą.

33.2. Esant duomenims, leidžiantiems manyti, kad vaikas galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis, VTAS nedelsdamas užpildo kortelę ir kartu su kita informacija apie įvykį perduoda policijai arba prokuratūrai. Į policiją kreipiamasi, jei reikia imtis skubių ir neatidėliotinių priemonių vaiko teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti; kitais atvejais – kreipiamasi į prokuratūrą (rašto kopija policijai nesiunčiama).

33.3. Apie galimą prekybos vaikais atvejį VTAS nedelsdamas informuoja VVTAIŲ, vadovaudamasis Informavimo apie ypatingus atvejus, susijusius su galimais vaiko teisių pažeidimais, tvarkos aprašu, patvirtintu VVTAIŲ direktoriaus 2013 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. BV-43 „Dėl Informavimo apie ypatingus atvejus, susijusius su galimais vaiko teisių pažeidimais, tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – VVTAIŲ tvarkos aprašas), ir kartu su kita medžiaga persiunčia kortelės kopiją.

34. VVTAIŲ veiksmai prekybos vaikais atvejais:

34.1. VVTAIT, gavusi informaciją iš VTAS ir (ar) vaikų globos institucijų apie su prekyba vaikais susijusį atvejį, ją įvertina ir prireikus rekomenduoja taikyti konkrečias priemones ir (ar) siūlyti organizuoti tarpinstitucinį pasitarimą, vadovaudamasi VVTAIT tvarkos aprašu.

34.2. VVTAIT, gavusi informaciją iš URM ar Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos (toliau – atstovybės) apie užsienio valstybėje esantį vaiką (Lietuvos Respublikos pilietį ar kurio tėvai ar turimas vienintelis iš tėvų yra Lietuvos Respublikos piliečiai), kuris galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis, bendradarbiauja su šiomis įstaigomis ir tarpininkauja renkant ir keičiantis informacija tarp užsienio valstybių kompetentingų institucijų ir VTAS apie vaiko padėtį, buvimo ar sulaikymo užsienio valstybėje aplinkybes, teikiamą pagalbą, dėl jo priimtus sprendimus ir pan.

34.3. VVTAIT raštu informuoja policiją ar prokuratūrą, jeigu neturi duomenų, kad pastarosioms yra žinoma apie nustatytą prekybos žmonėmis auką vaiką, o nustačiusi, kad vaikas užsienio valstybėje yra likęs be tėvų globos, organizuoja vaiko parvežimą, vadovaudamasi Užsienio valstybėse likusių be tėvų globos vaikų parvežimo į Lietuvos Respubliką taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 1655 „Dėl Užsienio valstybėse likusių be tėvų globos vaikų parvežimo į Lietuvos Respubliką taisyklių patvirtinimo“.

35. Prekybos žmonėmis auką nustato Valstybinė darbo inspekcija prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VDI):

35.1. Nustatydamas prekybos žmonėmis auką, VDI inspektorius vadovaujasi Rekomendacijomis.

35.2. Pagrindiniai VDI inspektoriaus veiksmai, nustačius galimą prekybos žmonėmis atvejį:

35.2.1. Užpildo kortelę, kurioje (ir, esant galimybei, jos priede) pažymi galimos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes.

35.2.2. Pagal kompetenciją prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną pagalbą (pvz., medicinos pagalbą) ir kortelėje įrašo, kokio pobūdžio pagalba suteikta.

35.2.3. Nustatęs galimą prekybos žmonėmis atvejį, informuoja NVO, teikiančią pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims, neatskleisdamas prekybos žmonėmis aukos anketinių duomenų, ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą (Rekomendacijų 1 priedas). Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu (Rekomendacijų 1 priedas).

35.2.4. Užpildytą kortelę ir jos priedą nedelsdamas perduoda policijai (apskrities vyriausiajam policijos komisariatui).

36. Prekybos žmonėmis auką nustato policijos pareigūnas:

36.1. Nustatydamas prekybos žmonėmis auką, policijos pareigūnas vadovaujasi Asmenų galėjusių ar galinčių nukentėti nuo prekybos žmonėmis, nustatymo ir pirminių veiksmų atlikimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 5-V-200 „Dėl Asmenų galėjusių ar galinčių nukentėti nuo prekybos žmonėmis, nustatymo ir pirminių veiksmų atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, ir Rekomendacijomis.

36.2. Nustatęs asmenį, galėjusį ar galintį nukentėti nuo prekybos žmonėmis, kai yra nusikalstamos veikos požymių (ar nustatęs galimą prekybos žmonėmis atvejį), policijos pareigūnas:

36.2.1. Nedelsdamas informuoja operatyvaus valdymo padalinio pareigūną arba pats Policijos registruojamų įvykių registre (toliau – PRĮR) užregistruoja įvykį. Registruojant įvykį PRĮR, lango „Įvykis“ lauke „Įvykio požymis“ papildomai turi būti pasirinkta klasifikatoriaus reikšmė „Prekybos žmonėmis auka“.

36.2.2. Prireikus užtikrina asmens, galėjusio ar galinčio nukentėti nuo prekybos žmonėmis, ir įvykio vietos apsaugą.

36.2.3. Informuoja galėjusį ar galintį nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenį apie galimybes gauti pagalbą iš TMO ar NVO, teikiančių pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis

asmenims. Esant galimybei, prekybos žmonėmis aukos apsisprendimas dėl bendravimo su NVO ir pagalbos teikimo raštu išreiškiamas dalyvaujant NVO atstovui.

36.2.4. Užpildo kortelę su įrašytu registruojamo objekto identifikaciniu kodu, suteiktu įvykiui, ir perduoda įvykį nagrinėjančiam pareigūnui ar operatyvinei grupei.

36.3. Įvykį nagrinėjantis pareigūnas ar operatyvinė grupė:

36.3.1. Informuoja apie įvykį NVO, teikiančią pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, neatskleisdamas prekybos žmonėmis aukos anketinių duomenų, ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

36.3.2. Užpildytą kortelę kartu su kita medžiaga teisės aktų nustatyta tvarka perduoda ikiteisminiam tyrimui atlikti. Jei gautoje medžiagoje pakanka duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradedamas ikiteisminis tyrimas. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, kortelė saugoma ikiteisminio tyrimo kontrolės byloje. Jeigu duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą nepakanka, atliekami reikalingi veiksmai papildyti gautą medžiagą ir priimamas sprendimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Atsisakius pradėti ikiteisminį tyrimą, kortelė ir kita pateikta informacija saugoma kartu su medžiaga, o duomenys kaupiami informacijos analizės ir prevencijos tikslais.

36.4. Jeigu nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiam asmeniui yra būtina medicinos pagalba arba dėl jo fizinės ar psichinės būsenos be priežiūros lieka nepilnamečiai asmenys, negalintys pasirūpinti savimi, kartu gyvenantys asmenys, dėl savo fizinių ar psichinių trūkumų ar savybių negalintys likti be priežiūros, policijos pareigūnai privalo nedelsdami spręsti šių asmenų priežiūros klausimą teisės aktų nustatyta tvarka.

36.5. Specializuotų kriminalinės policijos padalinių (policijos įstaigos padalinių ar padalinio struktūrinių dalių, kuriems pagal privalomąją kompetenciją pavesta užkardyti, atskleisti ir tirti nusikalstamas veikas, susijusias su prekyba žmonėmis) tyrėjai, nustatę prekybos žmonėmis nusikaltimo požymius, vadovaujasi BK, BPK, šių Rekomendacijų 36.1 punkte nustatyta tvarka ir kitais teisės aktais. Specializuotų kriminalinės policijos padalinių tyrėjai kortelės gali nepildyti, jei surinktoje medžiagoje pakanka duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą arba jei auka išaiškinama ikiteisminio tyrimo metu.

37. Prekybos žmonėmis auką nustato prokuratūra:

37.1. Prokuroras, nustatydamas prekybos žmonėmis auką, pildo kortelę ir prireikus prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną pagalbą (pvz., medicinos pagalbą). Prokuroras kortelės gali nepildyti, jei surinktoje medžiagoje pakanka duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą arba jei auka išaiškinama ikiteisminio tyrimo metu.

37.2. Nustatęs galimą prekybos žmonėmis auką, prokuroras informuoja NVO, teikiančią pagalbą tokiems asmenims, užpildydamas Pranešimą apie nukentėjusį nuo prekybos žmonėmis asmenį (Rekomendacijų 2 priedas), ir, jei nukentėjo vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus (Rekomendacijų 1 priedas), kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu (Rekomendacijų 1 priedas). Jeigu prekybos žmonėmis auka yra užsienio valstybės pilietis arba asmuo be pilietybės, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą užsienio valstybėje, prokuroras imasi priemonių, kad prekybos žmonėmis aukai būtų suteikta galimybė susisiekti su savo šalies atstovybe, jeigu prekybos žmonėmis auka yra vaikas – taip pat prokuroras informuoja VTAS ir VVTAIT. Prokuroras neturi daryti kliūčių NVO, teikiančios pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, atstovo ir prekybos žmonėmis aukos susitikimui. Rekomenduotina, kad prekybos žmonėmis aukos apsisprendimas dėl bendravimo su NVO ir pagalbos jai suteikimo raštu būtų išreiškiamas dalyvaujant NVO atstovui. Taip asmeniui bus suteikiama išsami informacija apie NVO teikiamą pagalbą ir išvengiama galimo informacijos neišsamumo ar iškraipymo.

37.3. Nustatęs prekybos žmonėmis auką, prokuroras pradeda ikiteisminį tyrimą ir perduoda medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai, kuriai paveda atlikti ikiteisminį tyrimą. Prokuroras gali nuspręsti ikiteisminio tyrimo veiksmus ar visą ikiteisminį tyrimą atlikti pats. Iš kitų institucijų gautas arba nespecializuoto prokuroro užpildytas kortelės originalas paliekamas saugoti ikiteisminio tyrimo kontrolės byloje.

37.4. Jeigu duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą nepakanka, prokuroras pats atlieka reikalingus veiksmus siekdamas papildyti turimus duomenis arba medžiagą perduoda ikiteisminio tyrimo įstaigai ir paveda jai atlikti šiuos veiksmus bei priimti sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Ikiteisminio tyrimo įstaigai priėmus procesinį sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą, kortelės originalas toliau saugomas ikiteisminio tyrimo kontrolės byloje. Atsisakius pradėti ikiteisminį tyrimą, kortelė saugoma kartu su medžiaga.

38. Prekybos žmonėmis auką nustato TMO:

38.1. Jei prekybos žmonėmis auka yra Lietuvos Respublikos pilietis, esantis kitoje valstybėje, jį nustatyti gali TMO biuras toje valstybėje. TMO biurų specialistai nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis asmenis nustato užpildydami kortelę (angl. *Screening Interview Form*) (toliau – SIF). SIF – tai TMO patvirtinta forma, naudojama visuose pasaulyje veikiančiuose biuruose. Asmens duomenimis ir informacija apie verbavimą, gabenimą, išnaudojimą užpildyta SIF tvirtinama nukentėjusio asmens ir atsakingo darbuotojo parašais ir pagal galimybes pridedama prekybos žmonėmis faktą patvirtinanti medžiaga.

38.2. Nustatęs nukentėjusį nuo prekybos žmonėmis Lietuvos Respublikos pilietį ar asmenį be pilietybės, turintį nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, esančius kitoje valstybėje, TMO biuras kitoje valstybėje užpildytą SIF persiunčia TMO Vilniaus biurui, kuris pagal galimybes organizuoja asmens grįžimą namo bei tolesnę pagalbą (pasitikimą, pirminių (būtinųjų) poreikių įvertinimą, krizių atveju – skubią pagalbą bei, esant nukentėjusio asmens sutikimui, nukreipimą į kitas pagalbą teikiančias organizacijas).

38.3. Jei prekybos žmonėmis auka – Lietuvos Respublikos pilietis, išnaudotas užsienyje ir grįžęs į Lietuvą, jį nustatyti gali TMO Vilniaus biuro specialistai, užpildydami SIF. Esant nukentėjusio asmens sutikimui, jis nukreipiamas į kitas pagalbą teikiančias organizacijas arba informacija apie jį perduodama pagalbą teikiančioms organizacijoms ir policijai.

38.4. Jei prekybos žmonėmis auka – kitos ES valstybės pilietis, esantis Lietuvos Respublikos teritorijoje (nepriklausomai nuo išnaudojimo vietos), jį TMO Vilniaus biuro specialistai nustato užpildydami SIF. Esant poreikiui ir galimybėms, TMO organizuoja asmens grįžimą į kilmės šalį arba, esant nukentėjusio asmens sutikimui, perduoda informaciją pagalbą teikiančioms organizacijoms ir policijai.

38.5. Jei prekybos žmonėmis auka – trečiųjų valstybių pilietis, esantis Lietuvos Respublikos teritorijoje (nepriklausomai nuo išnaudojimo vietos), kreipiasi į TMO Vilniaus biurą, šio biuro specialistai informuoja šį asmenį apie galimybę pasilikti Lietuvoje, jei bus suteiktas apsisprendimo laikotarpis. Esant asmens sutikimui, nukentėjęs asmuo nukreipiamas į pagalbą teikiančias organizacijas, kurios bendradarbiauja su ikiteisminio tyrimo įstaiga dėl apsisprendimo laikotarpio suteikimo. Jei trečiųjų valstybių pilietis pageidauja išvykti į kilmės šalį, jis informuojamas apie galimybę grįžti savanoriškai su TMO pagalba. Jei trečiųjų valstybių pilietis pageidauja išvykti į kilmės šalį ir yra tam skirtas finansavimas, TMO Vilniaus biuro specialistai užpildo Savanoriško grįžimo formą (angl. *Assisted Voluntary Return Form*), tvarkomi jo kelionės dokumentai, perkami kelionės bilietai, organizuojama laikino apgyvendinimo, tranzito bei pasitikimo pagalba. Jei trečiųjų valstybių pilietis yra sulaikytas ir apgyvendintas VSAT Užsieniečių registracijos centre, jo gražinimas organizuojamas bendradarbiaujant su VSAT.

V SKYRIUS

BENDRADARBIAVIMAS TEIKIANT PAGALBĄ PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKAI

39. Pagalba prekybos žmonėmis aukai teikiama pagal prekybos žmonėmis aukos gyvenamąją, tyrimo atlikimo vietą ir pagal poreikį. Atsakingos institucijos, įstaigos ir organizacijos darbuotojas pirmo pokalbio su prekybos žmonėmis auka metu ją informuoja apie Lietuvos Respublikos teisės aktu jai suteikiamas teises, įskaitant teisę į pagalbą NVO, teikiančioje pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims, ir teisę į smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos kompensavimą, ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas ir prokuroras taip pat informuoja apie baudžiamąjį procesą bei nukentėjusiojo teises ir pareigas. Rekomenduojama šio pokalbio metu NVO atstovui sudaryti galimybę papasakoti prekybos žmonėmis aukai apie teikiamą pagalbą. Gavusi pranešimą, NVO į susitikimą atsiunčia savo atstovą.

40. NVO teikiama pagalba:

40.1. Prekybos žmonėmis aukai:

40.1.1. Organizuoja psichologinę, teisinę, neatidėliotiną medicinos pagalbą, laikiną prieglobstį.

40.1.2. Teikia ar organizuoja socialines paslaugas, susijusias su informavimu (įskaitant Rekomendacijų 39 punkte numatytą informaciją), konsultavimu, tarpininkavimu ir atstovavimu, maitinimo organizavimu, aprūpinimu būtiniaisiais drabužiais ir avalyne, transporto organizavimu, sociokultūrinės ir asmens higienos ir priežiūros paslaugomis.

40.1.3. Teikia ar organizuoja pagalbą integruojantis į darbo rinką, pradėjus dirbti.

40.1.4. Teikia ar organizuoja kitą pagalbą, susijusią su ikiteisminiu tyrimu (lydi į apklausas, jų metu teikia emocinę pagalbą, prireikus organizuoja prekybos žmonėmis aukos atvežimą į apklausas, samdo advokatą ir pan.).

40.1.5. Grįžtant į Lietuvos Respubliką arba išvykstant iš Lietuvos Respublikos į kilmės arba, esant galimybei, į kitą jo pasirinktą šalį, tarpininkauja tarp prekybos žmonėmis aukos ir grįžimą finansuojančių bei prekybos žmonėmis aukos ir nusikaltimą tiriančių įstaigų, palaiko ryšį su prekybos žmonėmis auka telefonu ar kitomis telekomunikacijos priemonėmis, teikia informaciją ir emocinį palaikymą, pasitinka oro ar jūrų uoste, traukinių ar autobusų stotyje ar kitoje vietoje Lietuvoje, organizuoja prekybos žmonėmis aukos nuvežimą į laikiną ar nuolatinę gyvenamąją vietą, palydi.

40.2. Pagal galimybes perduoda turimą informaciją policijai apie prekybos žmonėmis faktus bei prekybos žmonėmis aukas, taip pat kitą susijusią informaciją.

40.3. Pagal galimybes teikia pagalbą prekybos žmonėmis aukų šeimoms.

41. VSAT pareigūno veiksmai, susiję su pagalba prekybos žmonėmis aukai:

41.1. Pagal kompetenciją prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną (pvz., medicinos) pagalbą ir teikia informaciją (Rekomendacijų 39 punktas).

41.2. Informuoja apie įvykį NVO, teikiančią pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, neatskleisdamas prekybos žmonėmis aukos anketinių duomenų, ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

42. URM funkcijos, susijusi su pagalba prekybos žmonėmis aukai:

42.1. Konsulinis pareigūnas prekybos žmonėmis aukai suteikia būtiną pagalbą atlikdamas reikalingas konsulines funkcijas, prireikus organizuodamas prekybos žmonėmis aukos sugražinimą į Lietuvos Respubliką, laikiną apgyvendinimą, keliones, maitinimą, aprūpinimą būtiniais daiktais (drabužiais, avalyne) ar medikamentais, psichologinę, socialinę, teisinę, medicinos pagalbą ar vertimo paslaugas ir kt. bei pagal kompetenciją teikdamas informaciją (Rekomendacijų 39 punktas) ir nedelsdamas persiunčia kortelę URM Konsuliniam departamentui bei, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, elektroniniu paštu informuoja VVTAIT.

42.2. URM Konsulinis departamentas apie prekybos žmonėmis atvejį informuoja NVO, teikiančias pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys

NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

43. VTAS funkcijos, susijusios su pagalba vaikui prekybos žmonėmis aukai:

43.1. Gavęs prokuroro ar policijos prašymą, ištiria šeimos aplinką ir pateikia visą turimą, patikrintą ir (ar) naujai surinktą informaciją apie vaiko, galėjusio nukentėti nuo prekybos žmonėmis, gyvenimo ir auklėjimo sąlygas pagal Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2011 m. sausio 27 d. bendradarbiavimo susitarimo Nr. 17.3-40/D4-45/11-1 priedą.

43.2. Sudaro individualų vaiko poreikius atitinkantį pagalbos vaikui ir (ar) šeimai planą, inicijuoja šiam vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą specialistų ir institucijų būtinos pagalbos suteikimą, įskaitant informacijos teikimą pagal kompetenciją (Rekomendacijų 39 punktą). Šiuo tikslu gali inicijuoti tarpžinybinį vaiko teisių apsaugos srityje veikiančių institucijų pasitarimą.

43.3. Įstatymuose nustatytais atvejais ir tvarka dalyvauja ikiteisminio tyrimo, teismo posėdžių metu atliekamuose nepilnamečio liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo ar kaltinamojo apklausose, kituose ikiteisminio tyrimo metu atliekamuose procesiniuose veiksmuose, kuriuose dalyvauja nepilnametis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 186 straipsnio 5 dalis, 188 straipsnio 5 dalis, 272 straipsnio 4 dalis, 280 straipsnio 1 dalis). Gali būti skiriamas vaiko atstovu pagal įstatymą (BPK 53 straipsnis 3 dalis).

43.4. Įstatymuose nustatytais atvejais dalyvauja taikant procesines prievartos priemones ir atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus.

43.5. Įvertinęs visas aplinkybes, teikia atitinkamos savivaldybės administracijos direktoriui pasiūlymą įrašyti šeimą į vaikus auginančių socialinės rizikos aplinkoje šeimų sąrašą, inicijuoja paslaugas ir būtiną pagalbą pagal nustatytą poreikį.

43.6. Tėvams, globėjams (rūpintojams) negalint tinkamai pasirūpinti vaiku, pagal kompetenciją ir poreikį organizuoja vaiko globą (rūpybą), jos priežiūrą.

43.7. Apskundžia aukštesniajam prokurorui priimtus proceso sprendimus, kai, VTAS nuomone, dėl jų pareiškimų yra priimti neteisėti ar nepagrįsti sprendimai.

43.8. Kaupia ir analizuoja pranešimus apie smurtą patyrusius ir smurtaujančius nepilnamečius.

44. VVTAIT pagalba užsienio valstybėse likusiam be tėvų globos vaikui:

44.1. Bendradarbiaudama su URM ar atstovybe renka informaciją iš užsienio valstybės kompetentingų institucijų apie vaiko (Lietuvos Respublikos piliečio ar kurio tėvai ar turimas vienintelis iš tėvų yra Lietuvos Respublikos piliečiai), galėjusio nukentėti nuo prekybos žmonėmis, nustatymo aplinkybes, dėl jo priimtus sprendimus ir kt. Surinktą informaciją pateikia atsakingoms institucijoms ir įstaigoms tolesniems sprendimams priimti.

44.2. Prireikus organizuoja vaiko parvežimą pagal Užsienio valstybėse likusių be tėvų globos vaikų parvežimo į Lietuvos Respubliką taisykles.

44.3. Prireikus bendradarbiauja su atsakingomis institucijomis, įstaigomis bei NVO dėl papildomų paslaugų teikimo grąžintam vaikui.

45. VDI inspektoriaus veiksmai, susiję su pagalba prekybos žmonėmis aukai:

45.1. Pagal kompetenciją prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną (pvz., medicinos) pagalbą ir teikia informaciją (Rekomendacijų 39 punktą).

45.2. Informuoja NVO, teikiančią pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims, neatskleisdamas prekybos žmonėmis aukos anketinių duomenų, ir, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus, kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą (Rekomendacijų 1 priedas). Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu (Rekomendacijų 1 priedas).

46. Policijos pareigūnas, nustatęs prekybos žmonėmis auką, pagalbą organizuoja vadovaudamasis:

46.1. Asmenų, galėjusių ar galinčių nukentėti nuo prekybos žmonėmis, nustatymo ir pirminių veiksmų atlikimo tvarkos aprašu, pagal kurį apie įvykį informuoja NVO, neatskleisdamas asmens duomenų, ir, jei nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis asmuo yra vaikas, informuoja VTAS, taip pat prireikus organizuoja būtiną pagalbą ir pagal kompetenciją teikia informaciją (Rekomendacijų 39 punktas). Suaugusiam nukentėjusiam nuo prekybos žmonėmis asmeniui raštu sutikus, jį arba informaciją apie jį perduoda NVO, kad ši pasiūlytą reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu.

46.2. PD ar kitų policijos įstaigų sudarytais bendradarbiavimo susitarimais su pagalba prekybos žmonėmis aukoms teikiančiomis organizacijomis, pagal kuriuos šių organizacijų darbuotojams teikia įstatymuose ir kituose teisės aktuose leidžiamus teikti duomenis ir pagal galimybes leidžia bendrauti su prekybos žmonėmis aukomis (jų sutikimu bei tiek, kiek tai nesutrukdytų policijos atliekamam tyrimui).

46.3. Rekomendacijų ir kitų teisės aktų nuostatomis, reguliuojančiomis PD ir kitų policijos įstaigų bendradarbiavimą su atsakingomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis.

47. Prokuroras pagalbą prekybos žmonėmis aukai teikia vadovaudamasis Rekomendacijomis:

47.1. Prireikus prekybos žmonėmis aukai organizuoja būtiną (pvz., medicinos) pagalbą ir pagal kompetenciją teikia informaciją (Rekomendacijų 39 punktas).

47.2. Prireikus informuoja NVO, teikiančią pagalbą tokiems asmenims, užpildydamas Pranešimą apie nukentėjusį nuo prekybos žmonėmis asmenį (Rekomendacijų 2 priedas), ir, jei nukentėjo vaikas, informuoja VTAS. Suaugusio nukentėjusio asmens anketiniai duomenys NVO teikiami tik šiam asmeniui raštu sutikus (Rekomendacijų 1 priedas), kad ši NVO suteiktų jam reikiamą pagalbą. Nukentėjusio vaiko anketiniai duomenys NVO teikiami tik gavus atstovo pagal įstatymą sutikimą raštu (Rekomendacijų 1 priedas). Jeigu prekybos žmonėmis auka yra užsienio valstybės pilietis arba asmuo be pilietybės, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą užsienio valstybėje, prokuroras imasi priemonių, kad prekybos žmonėmis aukai būtų suteikta galimybė susisiekti su savo šalies atstovybe, jeigu prekybos žmonėmis auka yra vaikas – taip pat prokuroras informuoja VTAS ir VVTAIT.

48. Ikitiesminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras:

48.1. Atsižvelgdamas į prekybos žmonėmis aukos interesus, ikitiesminio tyrimo metu gali leisti NVO atstovui dalyvauti su prekybos žmonėmis auka atliekamuose ikitiesminio tyrimo veiksmuose stebėtojo teisėmis, jeigu įstatymuose nenumatyta kitaip. Apie NVO atstovo dalyvavimą pažymima tyrimo veiksmo protokole, NVO atstovas pasirašo protokole. Stebėtojo teisės nesuteikia tyrimo veiksmą stebinčiam NVO atstovui uždavinėti klausimus ar reikšti pastabas.

48.2. Atsižvelgdamas į ikitiesminio tyrimo tikslus ir laikydamasis Rekomendacijų dėl ikitiesminio tyrimo duomenų skelbimo nustatytos tvarkos bei reikalavimų, gali suteikti pagalbą nukentėjusiajam teikiančios NVO atstovui prašomą informaciją apie ikitiesminio tyrimo eigą.

48.3. Informuoja VTAS apie nustatytus nuo prekybos žmonėmis nukentėjusius vaikus bei kontroliuoja, kad šių VTAS atstovams būtų sudarytos sąlygos dalyvauti tokių vaikų apklausose BPK 186 ir 188 straipsniuose numatytais atvejais.

49. TMO prekybos žmonėmis aukai teikia informaciją (Rekomendacijų 39 punktas) ir pagal galimybes organizuoja asmens grįžimą namo bei tolesnę pagalbą (pasitikimą, pirminių (būtinųjų) poreikių įvertinimą, krizių atveju – skubią pagalbą ir kt.). Esant nukentėjusio asmens sutikimui, jis nukreipiamas į kitas pagalbą teikiančias organizacijas arba informacija apie jį perduodama pagalbą teikiančioms organizacijoms ir policijai. Trečiųjų valstybių pilietis taip pat informuojamas apie galimybę pasilikti Lietuvoje, jei jam bus suteiktas apsisprendimo laikotarpis. Jei šis asmuo sutinka, jis nukreipiamas į pagalbą teikiančias organizacijas, kurios bendradarbiauja su ikitiesminio tyrimo įstaiga dėl apsisprendimo laikotarpio suteikimo.

VI SKYRIUS

IKITEISMINIO TYRIMO SPECIFIKA TIRIANT PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALSTAMAS VEIKAS

50. Kiekvienas iš Rekomendacijų 6.1–6.3 papunkčiuose nurodytų požymių (išskyrus Rekomendacijų 12 punkte nurodytą išimtį) privalo būti išsamiai ištirtas. Dažnai padaromi veiksmai, atitinkantys ne vieną, o kelis prekybos žmonėmis nusikaltimą apibūdinančių požymių grupėse esančius požymius (pvz., prekybos žmonėmis auka ne tik verbuojama, bet ir gabenama, laikoma nelaisvėje, prekybos žmonėmis aukos valia palenkiama naudojant ne tik grasinimus, bet ir fizinį smurtą ir pan.). Kiekvieno iš šių požymių įrodinėjimui būdinga tam tikra specifika, kuri reikalauja nustatyti ir užfiksuoti tam tikras aplinkybes, kurios nėra būtinos kitų nusikalstamų veikų ikiteisminiuose tyrimuose.

51. Galimos tyrimo strategijos ir pirminiai ikiteisminio tyrimo veiksmai:

51.1. Surinkti visus duomenis, turinčius reikšmės prekybos žmonėmis įrodymui, nes vien prekybos žmonėmis aukos parodymų nepakanka, be to, prekybos žmonėmis auka gali nesugebėti liudyti teisme ar būti pernelyg įbauginta, kad pasisakytų prieš kaltininkus.

51.2. Kuo skubiau užfiksuoti galimų prekybos žmonėmis aukų, liudytojų, įtariamųjų buvimo vietą, jei yra vaikų, – imtis priemonių užtikrinti jų saugumą. Atskirti prekybos žmonėmis aukas, įtariamuosius ir liudytojus.

51.3. Suteikti neatidėliotiną pagalbą įvykio vietoje esantiems asmenims.

51.4. Apžiūrėti visą įvykio vietos teritoriją, atkreipiant dėmesį į vietas, kur kitos prekybos žmonėmis aukos galėtų būti slepiamos (uždaros durys, atskirtos, slaptos patalpos, aukštos tvoros ir pan.), – paprastai jų būna keletas.

51.5. Aprašyti, nufotografuoti, nufilmuoti prekybos žmonėmis aukas ir įtariamuosius, ypač atkreipiant dėmesį į prekybos žmonėmis aukų, liudytojų ir įtariamojo išvaizdą, būseną, emocijas ir elgesį:

51.5.1. Suplyšusius drabužius, suveltus plaukus.

51.5.2. Netvarkingą makiažą.

51.5.3. Sužalojimus ant kūno.

51.5.4. Įtariamojo grasinimus prekybos žmonėmis aukoms, liudytojams.

51.5.5. Spontaniškus prekybos žmonėmis aukų, liudytojų ar įtariamojo pasisakymus, kurie gali būti reikšmingi ikiteisminiam tyrimui ir įvykio išaiškinimui.

51.6. Atlikti detalią įvykio vietos apžiūrą. Atlikti patalpų, transporto priemonių, komunikacijos priemonių (kompiuterinės įrangos, telefonų ir pan.) ir kitų objektų, kurie galėtų būti reikšmingi įvykio tyrimui, apžiūrą. Paimti rastus kompiuterinę įrangą, garso ir vaizdo įrašus, telefonus, kitokią susisiekimui naudojamą techniką, užrašus, dokumentus, čekius, bilietus ir pan. Jeigu įvykio vieta yra vieša, įvertinti galimybę gauti vaizdo kamerų įrašus. Apsaugoti įvykio vietą nuo galimo duomenų sunaikinimo ar paėmimo.

51.7. Atskirai apklausti prekybos žmonėmis aukas, liudytojus ir įtariamuosius. Gauti įtariamojo apibūdinimą kaip įmanoma greičiau. Nustatyti, kada, kur ir kas paskutinį kartą matė įtariamąjį, jei jo nėra įvykio vietoje, asmenis, kurie šią informaciją patvirtintų ar papildytų, pavyzdžiui, netoli gyvenančius asmenis, netoli esančių objektų darbuotojus ir pan. Palyginti iš skirtingų asmenų gautą informaciją.

51.8. Atlikti pirminį įvykio įvertinimą, remiantis prekybos žmonėmis aukų, liudytojų ir įtariamųjų pasakojimu (visus šiuos asmenis apklausti atskirai), įvykio vietos apžiūra, ir susiplanuoti tolesnius tyrimo veiksmus. Neskubėti įvertinti įvykio kaip nesusijusio su prekyba žmonėmis, nes pirminis tyrimas gali neatskleisti visų požymių, tačiau šio nusikaltimo galimybė neturėtų būti atmetama tol, kol nėra pagrįstų abejonių, kad tai ne prekybos žmonėmis nusikaltimas.

51.9. Informuoti atsakingas institucijas, įstaigas ir NVO apie galimą prekybos žmonėmis nusikaltimą. Suteikti joms visą reikalingą informaciją, kiek tai neprieštarauja ikiteisminio tyrimo interesams.

51.10. Pasirūpinti prekybos žmonėmis aukos saugumu, informuoti apie pagalbos galimybę ir pasirūpinti, kad pagalba būtų suteikta.

52. Papildomi reikalavimai įvykio vietos apžiūrai:

52.1. Atvykus į galimos prekybos žmonėmis aukos laikymo ar išnaudojimo vietą, prieš pradėdant įvykio vietos tyrimą, būtina įsitikinti, ar apžiūros vietoje yra daugiau galimų prekybos žmonėmis aukų, ar joms reikalinga skubi pagalba, intis priemonių atskirti įtariamus asmenis nuo prekybos žmonėmis aukų, surašyti visus įvykio vietoje apžiūros momentu esančius asmenis ir automobilių valstybinių numerių ženklus.

52.2. Atliekant įvykio vietos apžiūrą, be įprastai fiksuojamų duomenų, papildomai protokole būtina aprašyti ir, esant galimybei, nufotografuoti ar nufilmuoti:

52.2.1. Prekybos žmonėmis aukos laikymo vietą ir gyvenimo sąlygas, nurodant, kur ir kokiomis buities sąlygomis prekybos žmonėmis auka gyveno (kiek asmenų gyveno toje pačioje patalpoje, kur prekybos žmonėmis auka miegojo, kokia lova ir patalynė, kiek ir kokių rūbų turėjo (dažnai prekybos žmonėmis aukai parūpinami tik darbui ar paslaugai teikti būtini rūbai, o kitų rūbų itin mažai arba visai nėra), kiek piniginių lėšų ir kokių kitų asmeninių daiktų turėjo, kur galėjo nusiprausti ar pasinaudoti tualetu, ar turėjo maisto produktų ir geriamojo vandens, kur šie produktai buvo laikomi, kur galėjo pasigaminti maisto, pavalgyti ir kt.

52.2.2. Prekybos žmonėmis aukos darbo sąlygas: kur dirbo ar teikė paslaugas, ar darbo patalpos atskiros nuo prekybos žmonėmis aukos gyvenamosios patalpos, darbo ar paslaugų pobūdis ir legalumas, darbui reikalingų įrankių ir darbų saugos priemonių buvimas, akivaizdūs elementarių darbo sąlygų neatitinkantys požymiai (nėra apšvietimo, neventiliuojamos patalpos dirbant su cheminėmis medžiagomis ir kt.); prekybos žmonėmis aukos darbo sąlygoms įvertinti gali būti pasitelktas reikalingas specialistas (pvz., VDI gali nurodyti, kokie darbo sąlygas reglamentuojantys teisės aktai yra pažeisti).

52.2.3. Prekybos žmonėmis aukos gyvenamojoje ar darbo vietoje įrengtas vizualines arba garso ir vaizdo kontrolės priemonės (atviras patalpas, įvairius stebėjimo įtaisus, poliarizuotus stiklus, mikrofonus, vaizdo kameras ir pan.).

52.2.4. Kitas prekybos žmonėmis aukos judėjimo laisvę ribojančias ar bauginimo priemones (užraktus, signalizaciją, šunis, aukštas tvoras, grotas, uždaromas langines, prekybos žmonėmis auką kontroliuojančio asmens tiek legaliai, tiek nelegaliai laikomus šaunamuosius ir nešaunamuosius ginklus ir pan.).

52.2.5. Kompiuterio, interneto ir kitas ryšio priemones prekybos žmonėmis aukos gyvenamojoje patalpoje ir galimybę prekybos žmonėmis aukai jomis laisvai naudotis (kam priklauso, ar apsaugotos slaptažodžiu ir kt.).

52.2.6. Vietą, kur laikomi prekybos žmonėmis aukos asmens dokumentai, ir galimybę prekybos žmonėmis aukai laisvai prie jų prieiti.

52.2.7. Slaptavietes, priestatus ir kitas patalpas, galimas naudoti prekybos žmonėmis aukai paslėpti nuo pašalinių ar laikyti prievarta.

52.2.8. Alkoholinius gėrimus, narkotines ir psichotropines medžiagas, kitas stipriai veikiančias medžiagas.

52.2.9. Prekybos žmonėmis auką kontroliuojančių ar kitų kartu gyvenančių neišnaudojamų asmenų gyvenimo sąlygų akivaizdžius kontrastus ir pranašumus, palyginti su prekybos žmonėmis aukos gyvenimo sąlygomis (pvz., įtariamo asmens turimas prabangos prekes ir prekybos žmonėmis aukos itin skurdžią buitį, jo turimą didelį gyvenamąjį plotą ir prekybos žmonėmis aukos mažą gyvenamąją patalpą, įtariamo asmens turimas gausias maisto atsargas ir prekybos žmonėmis aukos

maisto neturėjimą, jo miegamąjį ir prekybos žmonėmis aukos miegojimą ant grindų, jo prabangiai įrengtą darbo vietą ir prekybos žmonėmis aukos darbo vietą ir pan.).

52.3. Papildomai apžiūrai būtina paimti kompiuterį, ryšio priemones, visus prekybos žmonėmis aukos ir įtariamojo asmens laiškus, užrašus, registracijos žurnalus, darbo sutartis, darbo laiko apskaitos žiniaraščius, patalpų nuomos sutartis, su tyrimu galinčias būti susijusias nuotraukas, garso ar vaizdo įrašus, įvairius prekių ir paslaugų kvitus, čekius ir pan.

52.4. Būtina nustatyti, ar įvykio vietoje yra ginklų, ir užfiksuoti jų radimo aplinkybes.

52.5. Apžiūrint transporto priemonę, kuria prekybos žmonėmis auka buvo gabenama, būtina papildomai nustatyti ir užfiksuoti kartu vykstančių asmenų anketinius duomenis ir, esant galimybei, šiuos asmenis nufotografuoti ar nufilmuoti, kur konkrečiai prekybos žmonėmis auka sėdėjo ar buvo laikoma transporto priemonėje, kas turėjo gabenamos prekybos žmonėmis aukos asmens dokumentus ir kelionės bilietus, prekybos žmonėmis aukos turimą bagažo turinį ir pinigines lėšas transporto priemonės savininką ir valdytoją, kas ją vairavo sulaikymo metu, navigacijos prietaise įvestą galutinį kelionės tikslą ir kelionės maršrutą, transporto priemonėje esančius žemėlapius ar kitus kelionės užrašus.

52.6. Jeigu prekybos žmonėmis auka buvo išnaudojama gatvėje ar kitoje viešojoje vietoje, būtina išsiaiškinti, ar gretimuose pastatuose yra įrengtos išorinės stebėjimo kameros, paimti jų įrašus.

52.7. Ikteisminio tyrimo pradžioje rekomenduojama:

52.7.1. Neatidėliojant paimti prekybos žmonėmis aukos, įtariamųjų ar kitų su tiriamą veika susijusių asmenų judriojo ryšio telefonus bei planšetinius ir nešiojamuosius kompiuterius, užrašų knygytes, kitus turimus užrašus ir nedelsiant juos apžiūrėti fiksuojant bendravimo aplinkybes bei laiką;

52.7.2. Nedelsiant iš telekomunikacijų operatorių gauti paimtų ryšio priemonių, elektroninių ryšių tinklais perduotos informacijos duomenis, ypatingą dėmesį skirti kompiuterių apžiūrai, išnaudoti galimybes atkurti ištrintą susirašinėjimą „Skype“ ar panašiomis programomis, kitus ištrintus dokumentus.

52.7.3. Surinkti visus su prekyba žmonėmis galinčius būti susijusius duomenis ir informaciją (ypač tokius, kaip prekybos žmonėmis aukos elgesys, nudegimai, randai ant kūno, tatuiruotės (dažnas priklausomybės ženklas), sužalojimai, rasti prezervatyvai, lubrikantai, seksualiniai prietaisai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, raktai, dokumentai (patalpų nuosavybės, kelių eismo taisyklių pažeidimo protokolai, transporto priemonės registracijos dokumentai), klientų sąrašai, santuokos arba ištuokos dokumentai, banko įrašai, sąskaitos, verslo licencijos, darbdavio dokumentai, kitokie teisiniai, finansiniai, verslo, mokestiniai dokumentai, sutartys, čekiai ir kt.).

52.8. Apžiūrint prekybos žmonėmis aukos ar įtariamo asmens dokumentus, būtina užfiksuoti juose esančius sienų kirtimo ir vizų išdavimo įrašus.

53. Asmenys, dalyvaujantys apklausoje, ir bendravimo su prekybos žmonėmis auka specifika:

53.1. Prieš pradėdant dirbti su prekybos žmonėmis aukomis, būtina suprasti būsimus sunkumus, prekybos žmonėmis aukos mąstymą ir galimų atsakymų priežastis. Dažniausi sunkumai, su kuriais susiduria teisėsaugos institucijų pareigūnai, dirbantys su prekybos žmonėmis aukomis:

53.1.1. Vertėjo tinkamumas: prekybos žmonėmis aukos gali gėdytis ir neatskleisti visų aplinkybių, jei vertėjas bus pažįstamas ar bus iš tos pačios bendruomenės.

53.1.2. Stokholmo sindromas: prekybos žmonėmis aukos jaučia teigiamus jausmus, užuojautą asmenims, kurie jas išnaudojo.

53.1.3. Prekybos žmonėmis aukos patiria ištikimybės ir prisirišimo jausmus asmenims, kurie jas išnaudojo.

53.1.4. Prekybos žmonėmis aukos nepasitiki pašaliniais asmenimis, ypač teisėsaugos institucijų pareigūnais.

53.1.5. Prekybos žmonėmis aukos bijo deportacijos;

53.1.6. Prekybos žmonėmis aukos dažnai nežino savo teisių ir nesuvokia, kad yra prekybos žmonėmis aukos.

53.1.7. Prekybos žmonėmis aukos mano, kad dabar jų gyvenimas yra geresnis, nei buvo iki šiol.

53.1.8. Prekybos žmonėmis aukos yra įbaugintos.

53.1.9. Prekybos žmonėmis aukos bijo nežinomybės.

53.1.10. Prekybos žmonėmis aukos greičiausiai neturi savo asmens dokumentų.

53.1.11. Prekybos žmonėmis aukos bijo neigiamų pasekmių savo šeimai, likusiai jos kilmės valstybėje: buvo grasinta atkeršyti artimiems žmonėms, buvo grasinta jų šeimoms.

53.1.12. Prekybos žmonėmis aukos, grįžusios į kilmės valstybę, bijo būti išstumtos iš visuomenės.

53.1.13. Prekybos žmonėmis aukos turi skolų.

53.1.14. Prekybos žmonėmis aukos buvo izoliuotos ir vežiojamos iš vienos vietos į kitą.

53.1.15. Prekybos žmonėmis auka yra priklausoma nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, turi kitų priklausomybių.

53.2. Priežastys, dėl kurių prekybos žmonėmis aukos nesikreipia į teisėsaugos institucijas:

53.2.1. Prekybos žmonėmis aukos dažnai savęs tokiais nelaiko, nemano, kad joms reikia pagalbos ir jos nepriima.

53.2.2. Kai kurios prekybos žmonėmis aukos yra ganėtinai laisvos, kad galėtų kreiptis pagalbos, tačiau joms padarytas psichologinis poveikis yra toks stiprus, kad jų požiūris į realybę yra klaidingas.

53.3. Atsižvelgiant į tai, kad prekybos žmonėmis aukos dažniausiai yra pažeidžiamos dėl vienokių ar kitokių silpnųjų ar priklausomybių (alkoholio, narkotikų ir pan.), bendraujant su prekybos žmonėmis aukomis būtina atsižvelgti į jų būseną ar savijautą ir nepriiminėti skubotų sprendimų, susijusių su jų papasakotu įvykiu. Kiekvienu atveju prekybos žmonėmis auką būtina išklausti, net jeigu iš pradžių papasakotas įvykis neatrodo įtikinamas, ir tik paskui priimti atitinkamus procesinius sprendimus.

53.4. Elgesys su prekybos žmonėmis auka:

53.4.1. Prekybos žmonėmis auka turi jaustis saugi, kad galėtų kalbėtis su teisėsaugos institucijų pareigūnais.

53.4.2. Pareigūnas turi parodyti supratimą, kantrybę, užuojautą, pagarbą prekybos žmonėmis aukai ir jos orumui, turi sukurti pasitikėjimo atmosferą (prekybos žmonėmis auka, jaučianti palaikymą, atskleidžia daugiau svarbių ikiteisminiam tyrimui aplinkybių).

53.4.3. Pareigūnas turi dėmesį sutelkti į prekybos žmonėmis auką, nes ji yra tyrimo esmė ir didžiausias informacijos šaltinis.

53.4.4. Prireikus prekybos žmonėmis aukai turi būti paaikšintos BPK numatytos dalinio arba visiško anonimiškumo ar apsaugos nuo nusikalstamo poveikio taikymo taisyklės.

53.4.5. Prireikus prekybos žmonėmis aukai turi būti paaikškinta BK 147 ir 157 straipsnių 3 dalyse numatyta galimybė atleisti nukentėjusį nuo šių nusikalstamų veikų asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiuose straipsniuose numatytos veikos.

54. Atliekant prekybos žmonėmis aukų apklausas:

54.1. Prieš apklausą būtina užtikrinti, kad prekybos žmonėmis auka būtų pasirūpinta (maistas, drabužiai, medicinos pagalba, saugus apgyvendinimas ir pan.), ir atkreipti dėmesį, kad prekybos žmonėmis aukos gali atsisakyti pagalbos, bijodamos įtariamųjų keršto, taip pat dėl to, kad yra patyrusios didelį emocinį ir (ar) psichologinį smurtą, kuris verčia jas būti paklusnėmis ir ištikimomis įtariamiesiems, todėl, esant progai, vėl pasiūlyti pagalbą.

54.2. Užtikrinti, kad apklausa vyktų saugioje ir patogioje vietoje.

54.3. Užtikrinti, kad apklausiantis asmuo dėvėtų civiliais drabužiais ir nerodytų ginklo, policijos ginkluotėje esamų lazdų, antrankių bei surišimo priemonių ir kt. specialiųjų priemonių, nes

prekybos žmonėmis auka gali bijoti teisėsaugos pareigūnų, nes yra įbauginta ar mano, kad bus kaltinama dėl prostitucijos ar neteisėto buvimo valstybėje.

54.4. Prekybos žmonėmis aukos užsieniečio apklausos nepradėti prašant dokumentų, kurie nėra būtini asmens tapatybei nustatyti (pvz., leidimo gyventi Lietuvos Respublikoje, leidimo dirbti ir pan.), nes tai primins prekybos žmonėmis aukai apie neigiamas emocijas, išgyventas jų kilmės valstybėje ar neigiamą patirtį su teisėsaugos, migracijos institucijomis, prekybos žmonėmis aukai gali susidaryti įspūdis, kad ji pažeidė imigracijos įstatymus.

54.5. Nenutraukti apklausos, suvokus, kad prekybos žmonėmis auka meluoja.

54.6. Pirmiausia susitelkti ties nelabai jautriais klausimais, tik paskui pereiti prie klausimų, susijusių su prekybos žmonėmis aukos traumine, žeminančia ar neteisėta patirtimi.

54.7. Būti kantriems: pasitikėjimo ugdymas gali užimti ilgą laiką, nes prekybos žmonėmis aukos dažnai yra patyrusios didelį psichologinį smurtą.

54.8. Laikyti asmenis, nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis (ypač seksualinio išnaudojimo ar išnaudojimo nusikalstamoms veikoms daryti atveju), aukomis, o ne potencialiais įtariamaisiais (prekybos žmonėmis aukos dažnai ima bendradarbiauti su teisėsaugos pareigūnais tik tada, kai supranta ir įsitikina, kad nebebus gražintos įtariamiesiems ir yra saugios; pareigūnai turėtų parodyti prekybos žmonėmis aukai, kad yra suinteresuoti jos saugumu bei gerove ir neketina jos teisti už nusikaltimus, kuriuos daryti prekybos žmonėmis auka buvo verčiama).

54.9. Susilaikyti nuo tokių klausimų kaip „ar Jūs buvote vergu ar prostitute?“, tačiau išsiaiškinti nusikaltimo padarymo vietoje ir laiką.

54.10. Prireikus į apklausą taip pat pakviesti specialistą ar psichologą, kuris padėtų ir pareigūnui, ir prekybos žmonėmis aukai.

54.11. Prireikus į apklausą pakviesti vertėją, prieš tai išsiaiškinus, ar vertėjas pažįsta prekybos žmonėmis auką, įtariamąjį ar kitaip nėra su jais susijęs.

54.12. Būti pasiruošus prekybos žmonėmis aukos bandymui pasirodyti stipriai ir neapgaunamai (taip ji bando paslėpti gėdą dėl situacijos, į kurią pateko, jai gali būti sunku pripažinti, kad ji buvo apgauta ir išnaudota ir kt.), todėl būtina pirmiausia kalbėti apie mažiau skaudžius klausimus, pvz., prekybos žmonėmis aukos kelionę ir įdarbinimą, tik tada pereiti prie prievartos ir išnaudojimo klausimų; taip prekybos žmonėmis aukos pasitikėjimas išauga ir ji tampa atviresnė, labiau pasitiki apklausiančiuoju).

54.13. Išsiaiškinti, ar prekybos žmonėmis auka išnaudojimo metu pati yra dariusi nusikaltimus ar teikusi seksualines paslaugas ir ar ji buvo kontroliuojama jį išnaudojusių asmenų. Tokiu atveju prekybos žmonėmis auka gali vengti sakyti visą tiesą ar nesuvokti išnaudojimo esmės. Dėl to prieš apklausą būtina kruopščiai išanalizuoti turimus duomenis (telefoninius pokalbius, telefoninių pokalbių išklotines, pinigų perlaidas, kompiuterių, įvykio vietas ir kitų objektų apžiūrų rezultatus, kitų asmenų parodymus ir pan.) ir, remiantis tais duomenimis, parengti klausimus. Jei išsamios apklausos ikiteisminio tyrimo įstaigoje metu duoti parodymai atitinka tikrovę, rekomenduojama nukentėjusįjį apklausti pas ikiteisminio tyrimo teisėją, nes yra tikimybė, kad nukentėjusysis teismo nagrinėjimo metu gali išvykti į užsienį arba būti paveiktas įtariamųjų (kaltinamųjų) ar jų aplinkos asmenų ir pakeisti parodymus.

55. Rekomenduojami klausimai norint išsiaiškinti, ar apklausiamas asmuo yra prekybos žmonėmis auka:

55.1. Klausimai apie prekybos žmonėmis auką:

55.1.1. Kokie Jūsų tikri vardas ir pavardė? Kokias turėjote pravardes?

55.1.2. Kokia Jūsų gimimo data?

55.1.3. Kur gimėte?

55.1.4. Kur užaugote?

55.1.5. Kokia Jūsų tautybė? Kokia Jūsų pilietybė?

55.1.6. Kokia Jūsų paskutinė gyvenamoji vieta?

- 55.1.7. Ar turite tėvą ir motiną?
- 55.1.8. Kiek brolių ir seserų turite?
- 55.1.9. Ar turite vaikų? Kur jie yra?
- 55.1.10. Ar šiuo metu gydotės? Ar turite reikiamų vaistų? Ar šiuo metu laukiatės?
- 55.1.11. Kokius asmens ir kitus dokumentus turite?
- 55.1.12. Kas ir kur darė asmens ir kelionės dokumentus? Kas ir kiek sumokėjo už šiuos dokumentus?
- 55.1.13. Koks Jūsų išsilavinimas? Kokia Jūsų profesija?
- 55.1.14. Kokiose valstybėse Jūs gyvenote ir kuo bei kiek laiko dirbote prieš tai? Koks buvo ir yra Jūsų pragyvenimo šaltinis? Jei nedirbote pagal profesiją, kodėl?
- 55.1.15. Ar Jūsų ankstesniame darbe Jums buvo leidžiama išeiti kada norėjote?
- 55.1.16. Ar Jūsų buvęs darbdavys yra vertęs Jus dirbti? Kokiu būdu ir kodėl?
- 55.1.17. Ar Jūsų buvęs darbdavys yra Jums grasinęs ar panaudojęs kitokį psichinį ar fizinį smurtą prieš Jus?
- 55.1.18. Ar grasinimus, smurtą naudojo su buvusiu darbdaviu susiję ar kiti asmenys? Kas? Kada? Kokiomis aplinkybėmis?
- 55.2. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos atvežimu į valstybę:
- 55.2.1. Kaip ir kada atvykote į šią šalį? Per kokias šalis vykote? Ar turite kelionės dokumentus? Koks buvo kelionės tikslas? Ar Jums buvo žadėtas konkretus darbas ar kitoks užsiėmimas? Jeigu taip, tai kas, kada, kur ir ką Jums pažadėjo?
- 55.2.2. Kas organizavo Jūsų kelionę? Ar esate skolingas už atvežimą? Jei taip, kam ir kiek? Ar sumokėjęs asmuo naudojosi grynaisiais pinigais ar banko kortele?
- 55.2.3. Kokia transporto priemone vykote? Ar žinote, kas vairavo?
- 55.2.4. Kur įlipote į ją ir kur sėdėjote? Ar transporto priemonėje buvo pakankamai vietos?
- 55.2.5. Kokiu maršrutu vykote? Kur sustojote pailsėti?
- 55.2.6. Ar gavote maisto ir vandens?
- 55.2.7. Kas dar atvyko su Jumis? Kokiose transporto priemonėse?
- 55.2.8. Kaip buvo elgiamasi su kartu vykstančiais vyrais ir moterimis?
- 55.2.9. Kas pasitiko Jus atvykus į šalį?
- 55.2.10. Kur vykote su jus pasitikusiu asmeniu?
- 55.3. Klausimai apie prekybos žmonėmis aukos įdarbinimą:
- 55.3.1. Kaip, kur ir iš ko sužinojote apie darbą, kurį dirbote?
- 55.3.2. Kokio tipo darbą iš pradžių manėte, kad dirbsite?
- 55.3.3. Kaip Jus įdarbinęs asmuo Jus įkalbėjo dirbti šį darbą?
- 55.3.4. Koks atlyginimas buvo žadamas? Kokios buvo žadamos darbo sąlygos (aplinka, saugos priemonės, darbo laikas, poilsio dienos, atostogos, gyvenamoji vieta)?
- 55.3.5. Ar Jums buvo parodytos kokios nors nuotraukos (pvz., vaizduojančios laimingus darbuotojus, vakarėlius ir pan.)?
- 55.3.6. Kiek kartų susitikote su darbdaviu ar kitu asmeniu dėl siūlomo darbo aptarimo? Kas buvo su Jumis, kai kalbėjote apie darbą, kuris buvo siūlomas? Kur įvyko susitikimas (-ai)? Kas buvo sakoma ir žadama kiekvieno susitikimo metu?
- 55.3.7. Ar Jums buvo pranešta, kad esate skolingas darbdaviui pinigų? Jeigu taip, kada, už ką ir kiek? Kokiu būdu turėjote pinigų gražinti? Jei gražinote, iš kur gavote tuos pinigus?
- 55.4. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos atvykimu į darbo vietą:
- 55.4.1. Kaip nuvykote į darbo vietą?
- 55.4.2. Kas Jus pasitiko?
- 55.4.3. Kas Jums paaiškino ir kokias darbo sąlygas ir „darbo taisykles“? Kokia kalba?
- 55.4.4. Ar Jums buvo leidžiama laisvai išeiti iš darbo vietos be palydos? Ar Jums buvo pasakyta, kur Jums neleidžiama eiti?

55.4.5. Ar Jums buvo pasakyta, kas nutiktų, jeigu išeitumėte be leidimo?

55.4.6. Ar Jums buvo pasakyta, kas yra Jūsų vadovas? Jeigu taip, kas jis buvo?

55.4.7. Kas dar buvo su Jumis?

55.4.8. Ar Jums ar kitiems asmenims atvykus buvo grasinama, naudojamas kitoks psichinis ar fizinis smurtas (buvote sumuštas, prie Jūsų ar kitų asmenų seksualiai priekabiavo, išžagino ir pan.)?

55.5. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos darbu ar teiktomis paslaugomis:

55.5.1. Ar pasirašėte darbo sutartį? Kieno vardu? Ar ją turite? Ar Jūs buvote paprašytas pasirašyti kokius kitus dokumentus? Kokius?

55.5.2. Kur buvo Jūsų darbo vieta? Kokį darbą Jūs dirbote ar paslaugas teikėte? Kiek žmonių dirbo Jūsų darbo vietoje? Ar turėjote pakankamai vietos darbui? Ar Jūsų darbas reikalavo keliauti? Jeigu taip, kur ir kaip dažnai? Kas prižiūrėjo Jūsų darbą ir Jums vadovavo? Kaip prižiūrėtojas elgėsi su darbuotojais?

55.5.3. Ar Jūs buvote priverstas dirbti kitokį darbą, nei buvo nurodyta pasirašytoje darbo sutartyje ir (ar) buvo žadėta? Ar Jūs buvote verčiamas atlikti veiksmus, kurių nenorėjote atlikti? Kas Jus vertė tai daryti? Kas būtų nutikę, jeigu būtumėte pasakęs savo vadovui, kad tą dieną dirbti nenorite? Ar kiti darbuotojai taip pat buvo verčiami dirbti, jeigu to nenorėjo?

55.5.4. Kokios buvo Jūsų darbo valandos? Ar turėjote pertraukų? Jei taip, kada? Ar turėjote laisvadienių?

55.5.5. Koks buvo Jūsų atlyginimas per mėnesį ir per savaitę? Kas nustatė atlyginimo dydį ir paslaugų įkainius? Jei užsienietis, – kiek laiko Jums reikėtų, kad savo kilmės valstybėje uždirbtumėte tiek, kiek uždirbate čia? Jeigu ankstesnis ir dabartinis darbai yra panašūs, tapatūs, palyginkite juos.

55.5.6. Ar Jums buvo sumokėtas visas žadėtas darbo užmokestis? Kiek buvo sumokėta ir kokiū būdu? Kaip buvo atliekamos finansinės operacijos? Ar turite raštelių ar čekių, kuriuose nurodyta, kiek Jūs uždirbote ir kiek Jums buvo sumokėta?

55.5.7. Ar Jūsų uždirbti pinigai buvo paimti iš Jūsų? Jeigu taip, ar žinojote, kad taip nutiks? Ar Jūsų darbdavys išskaitė kokias nors sumas iš Jūsų atlyginimo? Jeigu taip, kiek ir kodėl? Ar Jūs gavote raštelius ar dokumentus, liudijančius apie padarytas išskaitas iš Jūsų atlyginimo?

55.5.8. Ar Jūs buvote skolingas savo darbdaviui? Už ką? Ar skola didėjo? Ar žymėjote jos pokyčius? Ar Jūsų vadovas, darbdavys kada nors pateikė Jums atnaujintą skolos informaciją? Ar turite raštelių ar čekių, kuriuose nurodytas Jūsų skolos darbdaviui dydis?

55.5.9. Ar Jums buvo skirtos baudos? Kodėl?

55.5.10. Kas, Jūsų manymu, būtų nutikę Jūsų šeimai, namams dėl negrąžintos skolos?

55.5.11. Ar Jums buvo pasakyta, kaip turėtumėte bendrauti ir kaip atsakyti į teisėsaugos ar kitų pareigūnų klausimus?

55.6. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos gyvenimo sąlygomis:

55.6.1. Kur Jūs buvote apgyvendintas? Kokiomis sąlygomis? Kur Jūs miegojote?

55.6.2. Ar dirbote ir gyvenote toje pačioje vietoje? Kokios buvo darbo ir gyvenimo taisyklės? Kas buvo žadėta ir ką radote?

55.6.3. Kada eidavote miegoti ir kada keldavotės?

55.6.4. Ar Jums buvo leidžiama miegoti ilgiau, jei to norėjote? Kas būtų nutikę, jei būtumėte miegojęs ilgiau darbo dieną?

55.6.5. Ar Jums reikėjo mokėti už miego ir (ar) gyvenamąją vietą?

55.6.6. Kur miegojo, valgė, gyveno Jūsų darbdaviai?

55.6.7. Ar turėjote savo pasą ir (ar) kitus asmens dokumentus? Ar Jūs juos visada turėjote su savimi? Jei ne, kas juos paėmė, kada ir kodėl? Ar kada nors prašėte, kad Jūsų asmens dokumentai Jums būtų atiduoti? Jei taip, kieno prašėte? Kas Jums buvo pasakyta? Kaip Jūs jautėtės neturėdamas savo asmens dokumentų? Ar kada nors Jums buvo duoti netikri asmens dokumentai?

55.6.8. Ar Jūsų asmeniniai daiktai buvo paimti iš Jūsų? Jeigu taip, ar žinojote, kad tai nutiks? Kiek ir kokių drabužių Jūs turėjote? Ar Jums buvo leidžiama pačiam pirkti sau drabužius? Ar Jūsų

darbdavys reikalavo Jūsų papildomai susimokėti už naujus drabužius? Ar įskaičiavo drabužių kainą į Jūsų skolą? Ar Jūsų buvo reikalaujama rengtis tam tikrus drabužius? Kas reikalavo ir kodėl?

55.6.9. Kiek kartų ir kada per dieną valgėte? Ar galėjote valgyti kada norėjote? Jei ne, kieno turėjote prašyti leidimo valgyti? Ar kada nors slapta įsinešėte maisto? Ar esate slapta išnešę maisto?

55.6.10. Ar Jums reikėjo mokėti už maistą? Jei taip, ar iškart, ar pinigai buvo išskaičiuojami iš Jūsų atlyginimo? Jeigu pinigai buvo išskaičiuojami iš atlyginimo, ar Jūsų skola dėl to didėjo?

55.6.11. Ar buvo prašoma dirbti, nors Jūs ar kitas asmuo sirgo?

55.6.12. Ar kada nors buvote nuvežtas pas gydytoją? Jeigu taip, kas Jus nuvežė ir kokia buvo vizito priežastis? Kiek laiko praėjo nuo to momento, kai paprašėte būti nuvežtas pas gydytoją iki tol, kol buvote nuvežtas? Ar žinote gydytojo vardą ir darbo vietos adresą? Ar Jums buvo leista likti vienam su gydytoju? Kas sumokėjo už apsilankymą pas gydytoją?

55.6.13. Ar Jums buvo leidžiama kalbėti, kada norėjote?

55.7. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos valios palenkimu:

55.7.1. Ar ko nors bijote? Jei taip, ko? Kodėl?

55.7.2. Koks Jūsų požiūris į teisėsaugos institucijas, policiją? Kodėl?

55.7.3. Ar Jums buvo draudžiama ar kitaip trukdoma išeiti iš darbo ar gyvenamosios vietos? Jeigu taip, kas buvo sakoma? Kas Jums tai sakė?

55.7.4. Ar Jūs bijojote išeiti, mesti darbą? Kodėl?

55.7.5. Ar Jums buvo grasinta? Jei taip, kas grasino ir kuo? Ar Jūs patyrėte kitokį psichinį ar fizinį smurtą? Jei taip, kokio pobūdžio?

55.7.6. Ar buvo grasinta Jūsų šeimos nariams? Jei taip, kas grasino, kam ir kuo? Ar Jūsų šeimos nariai patyrė kitokį psichinį ar fizinį smurtą? Jei taip, kurie ir kokio pobūdžio?

55.7.7. Ar esate matę, kaip buvo grasinama ar naudojamas kitoks smurtas kitiems asmenims dėl bandymo išeiti, atsisakymo dirbti?

55.7.8. Ar kada nors buvo naudojamas smurtas ar grasinimai dėl blogo ar per lėto darbo?

55.7.9. Ar smurto metu prieš Jus ar kitus asmenis buvo naudojami kokie nors ginklai ar daiktai? Kokie? Ar Jūs žinote, kur šie ginklai ir daiktai yra?

55.7.10. Ar Jūs ar Jūsų šeimos nariai turite smurto žymių ant savo kūno? Ar Jūs ar Jūsų šeimos nariai turėjote psichinės sveikatos sutrikimų dėl patirtų išgyvenimų?

55.7.11. Ar kada nors esate pranešęs apie matytą ar patirtą smurtą ar grasinimus policijai, ligoninės darbuotojams, socialiniams darbuotojams ir pan.?

55.7.12. Ar jūs buvote priverstinai svaiginami, pratinami prie narkotinių ar psichotropinių medžiagų?

55.7.13. Ar Jums buvo padaryta tatuiruotė ar kitoks ženklas, susiję su Jūsų darbdaviu, jo draugu?

55.8. Klausimai, susiję su prekybos žmonėmis aukos judėjimo laisve:

55.8.1. Ar Jūsų judėjimo laisvė buvo varžoma? Jei taip, ar Jūsų laisvė buvo varžoma fiziškai, t. y. ar buvote rakinamas užraktais, grandinėmis ir pan.? Kur buvo naudojami tie užraktai ir kas turėjo raktus jiems atrakinti, užrakinti?

55.8.2. Ar buvote paliktas be kitų asmenų priežiūros? Jei taip, kokiomis sąlygomis?

55.8.3. Kaip judėdavote viešose vietose? Ar buvote vežamas automobiliu, furgonu, autobusu? Kokiu? Kas lydėjo?

55.8.4. Ar galėjote pats nueiti ir nusipirkti, pvz., vaistų?

55.8.5. Kokiomis telekomunikacijų priemonėmis Jums buvo leidžiama naudotis? Ar galėjote žiūrėti televiziją, klausytis radijo, skaityti laikraščius, žurnalus, naudotis internetu? Ar turėjote telefoną?

55.8.6. Ar Jums buvo leidžiama turėti pažinčių ne darbo ir gyvenamojoje vietoje? Ar turėjote draugų, pažįstamų, nesusijusių su Jūsų darbu?

55.8.7. Ar Jūsų gyvenamoji ir (ar) darbo vieta buvo apsaugota grotomis ar užraktais? Ar durys ir langai būdavo užrakinti? Ar durys ir langai buvo rakinami iš vidaus ar iš išorės? Ar Jūs turėjote raktus? Jei ne, kas Jus užrakindavo?

55.8.8. Ar buvo paskirtas atsakingas asmuo, kuris turėjo užtikrinti, kad niekas neišeitų ar nepabėgtų? Kas tai buvo? Ar šis asmuo kada nors lydėjo Jus ar kitus asmenis į vietas, kurios buvo ne Jūsų darbo ir gyvenamoji vieta? Ar šis asmuo turėjo ginklą? Ar tie ginklai jums buvo rodomi ar kitaip demonstruojami? Jeigu taip, kokie tai ginklai? Gal galite juos apibūdinti? Ar šis asmuo kada nors grasino panaudoti tuos ginklus prieš Jus ar kitus asmenis? Ar ginklai kada nors buvo panaudoti? Prieš ką?

55.9. Klausimai, susiję su pabėgimu iš išnaudojimo vietos:

55.9.1. Ar kada nors prašėte, kad Jums būtų leista nustoti dirbti? Kodėl?

55.9.2. Ar Jūs kada nors galvojote apie pabėgimą, nustojimą dirbti? Ko bijojote pabėgimo atveju?

55.9.3. Ar Jūs ar kas nors kitas kada nors kalbėjo apie norą pabėgti?

55.9.4. Ar kas nors su Jumis kalbėjo apie saugumą už darbo ir gyvenimo teritorijos ribų? Ar kas nors yra Jums ką nors kalbėjęs apie įskundimą policijai ar migracijos pareigūnams tuo atveju, jei neklausytumėte, blogai elgtumėtės ar bandytumėte pabėgti?

55.9.5. Ar kas nors kitas kada nors bandė pabėgti? Kodėl? Ar sėkmingai? Kas tą kartą nutiko? Ar žinote, kur tas asmuo ar asmenys yra dabar? Ar žinote jų vardus?

55.9.6. Ar Jums pačiam pavyko pabėgti? Jei taip, kaip Jums pavyko pabėgti? Su kuo susisiekėte pabėgęs? Ar bandėte gauti pagalbą ar pabėgti anksčiau? Jeigu taip, kas nutiko? Kas Jus paskatino pabėgti būtent dabar? Ar pabėgimo dieną įvyko kas nors ypatingo? Ar buvo ruošiamasi ypatingam įvykiui? Ar Jūsų darbdaviai bandė Jus surasti? Ar palaikote ryšius su žmonėmis, kurie vis dar yra Jūsų buvusioje darbo ir (ar) gyvenamojoje vietoje?

56. BK 147 ir 157 straipsnių 3 dalyse numatyta galimybė atleisti nukentėjusį nuo nusikalstamų veikų asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiuose straipsniuose numatytos veikos. Šio instituto tikslas – užtikrinti prekybos žmonėms aukų teises, išvengti tolesnės viktimizacijos ir paskatinti jas bendradarbiauti baudžiamosiose bylose, iškeltose nusikalstamą veiką padariusiems asmenims.

57. Tais atvejais, kai nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis asmuo išnaudojamas nusikalstamoms veikoms (vagystėms, sukčiavimui, pornografinio turinio dalykams gaminti ar kt.) daryti, turi būti sprendžiamas tokio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas. Nustatant subjektyviuosius nusikalstamos veikos, kurioje dalyvavo nukentėjusysis, požymius, būtina atsakyti į klausimą, ar nukentėjusysis nuo prekybos žmonėmis, vykdydamas nusikalstamą veiką, suvokė, kad daro nusikalstamą veiką ir ar turėjo realią galimybę atsisakyti nuo šios nusikalstamos veikos darymo. Baudžiamojon atsakomybėn netraukiamas asmuo, kuris nesuvokė, kad daro nusikalstamą veiką, ar neturėjo realios galimybės atsisakyti nuo šios nusikalstamos veikos darymo dėl prieš jį taikytos tiesioginės prievartos.

58. Atkreiptinas dėmesys, kad Rekomendacijų 56 punkte paminėtuose BK straipsniuose nurodyta nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens sąvoka nėra tapati BPK numatytai nukentėjusiojo sąvokai, todėl asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės nepriklausomai nuo jo sutikimo bendradarbiauti su teisėsauga.

59. Nustaćius, kad prekybos žmonėmis auka buvo išnaudojama verčiant daryti nusikalstamas veikas, baudžiamojon atsakomybėn už prekybos žmonėmis aukos tiesiogiai padarytas nusikalstamas veikas kaip organizatoriai traukiami prekybos žmonėmis auką išnaudoję asmenys, o pati prekybos žmonėmis auka įprastai atleidžiama nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BPK 212 straipsnio 1 dalies 8 punktą.

60. Prekybos žmonėmis auka neturėtų būti traukiama baudžiamojon atsakomybėn už padarymą tokių nusikalstamų veikų kaip: naudojimas suklastotais dokumentais, nusikalstamos

veikos, susijusios su prostitucija, pornografija arba imigracija, prekyba narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, vagystės ir pan., kurias ji buvo priversta padaryti tiesiogiai dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis auka.

61. Jeigu prekybos žmonėmis auka buvo priversta padaryti nusikaltimą, pvz., nužudymą ar kitą sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, sukėlusį sunkius padarinius, arba nustatomos kitos aplinkybės, neleidžiančias prekybos žmonėmis aukos atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, aplinkybė, kad nusikaltimas padarytas prekybos žmonėmis aukos, gali būti laikoma atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

62. Atsižvelgiant į tai, kokių priemonių būtina imtis nukentėjusiojo saugumui užtikrinti, jei kyla realus pavojus nukentėjusiojo gyvybei, sveikatai, turtui, taip pat užtikrinant išsamų ir nešališką baudžiamosios bylos aplinkybių ištyrimą, nukentėjusiajam gali būti taikomos Baudžiamojo proceso ir kriminalinės žvalgybos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatos. Sprendimus dėl priemonių taikymo priima ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar teritorinės apygardos prokuratūros, Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros padalinio vadovas.

63. Nesant būtinybės taikyti Baudžiamojo proceso ir kriminalinės žvalgybos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatas, pagalbos dėl laikino nukentėjusiojo apgyvendinimo ir kitokios socialinės pagalbos suteikimo galima kreiptis į NVO, socialinės, psichologinės pagalbos centrus.

64. Tais atvejais, kai prekybos žmonėmis auka buvo išnaudojama užsienyje, rekomenduojama kuo skubiau kreiptis į užsienio valstybės teisėsaugos institucijas, kad būtų apžiūrėtos prekybos žmonėmis aukos darbo ar kitokio išnaudojimo, laikymo ar gyvenamosios vietos, atkreipiant dėmesį į tiriamų nusikalstamų veikų specifiką.

65. Bylose, kuriose nukentėjusysis buvo išnaudojamas nusikalstamoms veikoms daryti užsienyje, svarbu kuo skubiau kreiptis į užsienio valstybes dėl duomenų apie prekybos žmonėmis auką ir įtariamąjį gavimo (teistumas, sulaikymas už kelių eismo taisyklių pažeidimus, įskaitant tai, su kuo važiuodamas nukentėjusysis ir (ar) įtariamasis buvo sulaikytas). Šių duomenų gavimas laiku palengvina nusikaltimo masto nustatymą (kur, kada, kaip, kas ir su kuo darė nusikaltimus). Sulaikymo už Kelių eismo taisyklių pažeidimą medžiaga gali patvirtinti nukentėjusiojo versiją dėl jo gabenimo, taip pat vogtų daiktų transportavimo aplinkybes ir kt.

66. Veiksmų su įtariamuoju specifiką:

66.1. Prekyba žmonėmis yra vienas iš nusikaltimų žmogaus laisvei, todėl būtina nustatyti, ar nukentėjusiojo valia buvo palenкта įstatyme numatytais būdais, o laisvė suvaržyta. Šio nusikaltimo tikslas yra išnaudoti, pažeidžiant žmogaus laisvę pačiam pasirinkti darbą ar veiklą. Paprastai vėliau būna įvykdomos kitos nusikalstamos veikos, susijusios su asmens išnaudojimu: asmens išnaudojimas priverstiniam darbui, prostitucijai ir pan. Darydamas šį nusikaltimą, kaltininkas disponuoja prekybos žmonėmis auka kaip daiktu, preke ar įrankiu, dažniausiai siekdamas materialinės naudos. Dažnai iš prekybos žmonėmis gautos lėšos tampa įtariamojo ir net jo šeimos pragyvenimo šaltiniu.

66.2. Ikteisminio tyrimo metu rekomenduojama:

66.2.1. Surinkti duomenis apie įtariamųjų darbo vietas, gautas pajamas (priklausomai nuo nusikalstamos veikos laikotarpio, pvz., per 5 ar 10 metų).

66.2.2. Surinkti duomenis apie įtariamųjų turimą nekilnojamąjį, kitą registruotą turtą, vertybes, bankuose, kitose kredito ir mokėjimo įstaigose laikomus pinigus, bankinius atsiskaitymus ir pan.

66.2.3. Esant akivaizdžiai neatitikčiams tarp įtariamojo turimo, valdomo turto ir gaunamų pajamų, būtina nustatyti kartu gyvenančių įtariamojo šeimos narių gaunamas pajamas, turimą nekilnojamąjį ir kitą registruotą turtą, bankuose, kitose kredito ir mokėjimo įstaigose laikomus pinigus, bankinius atsiskaitymus ir pan.

66.2.4. Atliekant kratas arba teismo leidimu įtariamųjų gyvenamosios vietos apžiūrą, fiksuoti įtariamųjų turimas pinigines lėšas ne banko, kitose kredito ir mokėjimo įstaigose, vertybes, kitą rastą brangų turtą, dokumentus dėl finansinių operacijų, turto įsigijimo Lietuvoje ir užsienyje ir pan.

66.2.5. Apklausti įtariamuosius apie jų per 5–10 metų turėtus darbus, eitas pareigas, gautas pajamas, kitus pragyvenimo šaltinius, jų turimą nekilnojamąjį turtą, vertybes, pinigines lėšas, jų įsigijimo laiką ir finansinius šaltinius Lietuvoje ir užsienyje.

66.2.6. Baudžiamojo proceso priemonėmis patikrinti įtariamojo parodymus dėl turto įsigijimo, pajamų gavimo, atliktų finansinių operacijų, sudarytų sandorių ir pan. aplinkybių.

66.2.7. Priimti sprendimą dėl BPK 151 straipsnio nuostatų taikymo, t. y. paskirti laikiną nuosavybės teisės apribojimą civiliniam ieškiniui ar galimam turto konfiskavimui užtikrinti.

66.2.8. Atliekant įtariamųjų asmens kratas, kratas įtariamųjų nuosavybės teise valdomuose, gyvenamosiose, darbo patalpose, transporto priemonėse, rekomenduojama:

66.2.8.1. Paimti mobiliojo ryšio priemones, kompiuterius, garso ir vaizdo įrašymo įrenginius ir įrašus, dokumentus ir pan. ir jų apžiūros metu fiksuoti įtariamųjų naudojamų mobiliojo ryšio priemonių numerius, įtariamųjų telefonuose, kompiuteriuose, užrašuose esančius galimų bendrininkų, prekybos žmonėmis aukų, asmenų, gyvenančių užsienio valstybėje, kontaktinius duomenis, išskyrus duomenis apie asmenis, kurie be papildomo tyrimo akivaizdžiai nėra susiję su prekyba žmonėmis, galimų prekybos žmonėmis aukų nuotraukas, vaizdo įrašus, išvykas į užsienio valstybes ir pan.

66.2.8.2. Paimti dokumentus, užrašus, čekius, sąskaitas, skolos raštelius ir pan. apie finansinius įsipareigojimus ir finansinius atsiskaitymus, suteiktas paslaugas, gautas pajamas, įtariamajam skolingus asmenis, galimų prekybos žmonėmis aukų nuotraukas ar vaizdo įrašus, duomenis apie išvykas į užsienio valstybes, apmokėjimus už savo ar kitų nekilnojamąjį turtą (mokėjimai už kito asmens nekilnojamojo turto nuomą ar už kito asmens vardu nekilnojamojo turto įgijimą arba abu kartu), kelionės išlaidas, ryšių paslaugas, lizingą, išskyrus duomenis, kurie be papildomo tyrimo akivaizdžiai nėra susiję su prekyba žmonėmis.

66.2.8.3. Paimti kratos metu rastus kitiems asmenims išduotus asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus, vairuotojo pažymėjimus, elektroninės bankininkystės duomenis, kitokius kitų asmenų dokumentus, siekiant patikrinti, ar dokumentai nebuvo atimti iš prekybos žmonėmis aukų, ar šiais dokumentais įtariamieji nesinaudojo bankuose vykdydami finansinius atsiskaitymus, apmokėdami už nusikalstamoms veikoms vykdyti reikalingų patalpų, transporto priemonių nuomą, nelegalios veiklos reklamą ir pan.

66.2.8.4. Paimti arba fiksuoti didelio kiekio arba vienerūšių daiktų (detalių, dalių, agregatų, prekių), kai jų įsigijimo dokumentų nėra, o savininkas negali logiškai paaiškinti jų įsigijimo aplinkybių, buvimą, nes šie daiktai gali būti vogti.

66.2.9. Apklausti įtariamuosius apie asmenis, kurių kontaktiniai duomenys rasti pas juos kratų metu, siekiant išsiaiškinti šių asmenų tikslus vardus, pavardes, kitus anketinius duomenis, jų veiklą, užsiėmimą, konstatuoti šių asmenų bendravimą su įtariamaisiais, nustatyti bendravimo su įtariamaisiais tikslus.

66.2.10. Apklausti įtariamuosius apie kratų metu pas juos rastus ir paimtus dokumentus, užrašus, nuotraukas, garso ir vaizdo įrašus, dokumentų, užrašų surašymo laiką, vietą, kitas aplinkybes, išsiaiškinti dokumentuose ir užrašuose rastų duomenų turinį, surašymo tikslus, finansinių atsiskaitymų tikslus ir aplinkybes, asmens tapatybės dokumentų, nuotraukų, garso ir vaizdo įrašų įsigijimo laiką, vietą, aplinkybes, įsigijo tikslus ir naudojimą.

66.2.11. Apklausti įtariamuosius apie kratų metu rastus ir paimtus daiktus, jų įsigijimo dokumentus, nustatant, kur, kada, iš ko, kokiomis aplinkybėmis, už kokią sumą įsigijo rastus ir išimtus daiktus.

66.2.12. Įtariamojo parodymų teisingumą ir išsamumą patikrinti kitomis baudžiamojo proceso priemonėmis.

66.3. Esant vienai iš bendrininkavimo formų, siekiant išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir kad asmuo nebūtų nepagrįstai patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, būtina nustatyti bendrininkų susitarimą siekti nusikalstamų tikslų bei kuris bendrininkas kuriuos konkrečius nusikalstamus veiksmus atliko, kuriuos konkrečius valios palenkimo būdus naudojo ir ar kiekvienas bendrininkas siekė BK išvardytų nusikalstamų tikslų arba žinojo ar privalėjo žinoti, kad šie nusikalstami tikslai bus įgyvendinti kitų asmenų.

66.4. Prekyba žmonėmis įprastai padaroma tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkui suvokiant pavojingą prekybos žmonėmis pobūdį ir norint taip veikti. Tačiau tam tikrais atvejais šis nusikaltimas gali būti padaromas ir esant netiesioginei tyčiai, t. y. kaltininkui suvokiant pavojingą prekybos žmonėmis pobūdį, numatant, kad dėl jo veiksmų prekybos žmonėmis auka bus išnaudojama ir nors to nenorint, bet sąmoningai leidžiant tokiems padariniams atsirasti.

66.5. Vaiko pirkimo arba pardavimo atveju yra būtinas kaltininko žinojimas arba siekimas, kad būtų prekiaujama vaiku, todėl tokio pobūdžio bylose svarbu atskleisti ir įrodyti asmens tyčią daryti tokias nusikalstamas veikas.

66.6. Apklausiant įtariamąjį būtina išsiaiškinti, ar įtariamasis žinojo ir suvokė, kad:

66.6.1. Nukentėjusio asmens materialinė padėtis sunki (ar įtariamasis lankėsi pas prekybos žmonėmis auką namuose, gali apibūdinti prekybos žmonėmis aukos gyvenimo sąlygas, ar skolino prekybos žmonėmis aukai pinigų, davė drabužių, maistino ir pan.).

66.6.2. Nukentėjęs asmuo turėjo ir turi sveikatos sutrikimų (ar įtariamasis žinojo, kad nukentėjęs asmuo lankosi ar lankėsi psichiatrinėje ligoninėje, ar apie sveikatos sutrikimus jam papasakojo prekybos žmonėmis auka ar kiti asmenys, ar bendraujant su prekybos žmonėmis auka akivaizdžiai matomi sveikatos sutrikimai ir pan.).

66.6.3. Nukentėjęs asmuo buvo priklausomas nuo kaltininko ar kito su nusikaltimu susijusio asmens (dėl giminystės, santuokos, tarnybos, materialinės priklausomybės ir pan.).

66.6.4. Nukentėjęs asmuo buvo priklausomas nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, kai kaltininkas prekybos žmonėmis aukai duodavo lėšų alkoholiniams gėrimams ar narkotinėms arba psichotropinėms medžiagoms įsigyti arba pats jas parūpindavo prekybos žmonėmis aukai, siekdamas užverbuoti ir (ar) kontroliuoti prekybos žmonėmis auką.

66.6.5. Nukentėjęs asmuo buvo vaikas (ar nukentėjęs asmuo sakė, kiek jam metų, minėjo, kad mokosi bendro lavinimo, specialiosiose mokyklose, vaikų globos institucijoje, ar kaltininkas matė prekybos žmonėmis aukos asmens tapatybės dokumentus, ar dalyvavo prekybos žmonėmis aukai gaunant tėvų sutikimą išvykti į užsienį, ar matė, kad prekybos žmonėmis auka ar kitas asmuo tokius prekybos žmonėmis aukos dokumentus teikia sienos apsaugos, migracijos pareigūnams, ar pakankamai ilgai bendravo su prekybos žmonėmis auka ir matė jos jauną amžių, galėjo dėl savo amžiaus, išsilavinimo, gyvenimiškos patirties suvokti, kad nukentėjęs asmuo yra vaikas ir pan.).

66.7. Įtariamajam visiškai ar iš dalies pripažinus kaltę ir davus parodymus, atitinkančius kitus surinktus ikiteisminio tyrimo duomenis, rekomenduotina įtariamąjį nedelsiant apklausti pas ikiteisminio tyrimo teisėją, atlikti jo parodymų patikrinimą vietoje, nes yra didelė tikimybė, kad vėliau jis gali savo parodymus keisti.

67. Kita ikiteisminio tyrimo specifika:

67.1. Įrodinėjant prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumą ir priklausomumą, būtina atlikti prekybos žmonėmis aukos gyvenamosios aplinkos tyrimą, t. y. nustatyti, kur ir su kuo prekybos žmonėmis auka gyveno, ar turi giminių, pragyvenimo šaltinį, ar turėjo traumų, ar sirgo, galbūt ir dabar serga sunkia, taip pat ir psichine liga, turi psichologinių problemų ir pan., surinkti duomenis, patvirtinančius, kad įtariamajam šios aplinkybės buvo žinomos.

67.2. Reikia nustatyti prekybos žmonėmis aukos ir įtariamojo tarpusavio santykius, kokią įtaką prekybos žmonėmis aukos veiksmams turėjo įtariamojo elgesys (tai ypač svarbu tiriant nusikaltimus, kvalifikuojamus pagal BK 157 straipsnį, nes prekybos žmonėmis auka, norėdama įsiteikti įtariamajam,

pati dėl įtariamojo autoriteto ar kitų socialinių veiksnių, norėjimo būti vienoje kompanijoje ir pan. sutinka vykdyti įtariamojo nurodymus).

67.3. Svarbu nustatyti, ar įtariamasis ir jo artimos aplinkos asmenys užsiima ūkine-komercine veikla, kuri gali būti priedanga nusikalstamu būdu gautam turtui realizuoti (BK 189 straipsnis) ar legalizuoti.

67.4. Siekiant pagrįsti prekybos žmonėmis aukos pažeidžiamumą dėl sunkios materialinės padėties, reikia surinkti duomenis apie jos materialinę padėtį: turimą nekilnojamąjį turtą, darbo užmokestį, gaunamas socialines išmokas, registraciją teritorinėje darbo biržoje, šeimos sudėtį ir pan. Šie duomenys rinktini apklausiant nukentėjusįjį, jo šeimos narius, gaunant pažymą iš atitinkamų institucijų, įstaigų, NVO, atliekant prekybos žmonėmis aukos gyvenamųjų patalpų apžiūrą ir pan.

67.5. VTAS atstovas gali būti skiriamas vaiko atstovu pagal įstatymą (BPK 53 straipsnio 3 dalis).

67.5.1. Atstovui pagal įstatymą, pateikusiam rašytinį ar žodinį prašymą, leidžiama dalyvauti procese, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras priima dėl to nutarimą, o teismas – nutartį. Atstovas pagal įstatymą paprastai dalyvauja procese kartu su asmeniu, kuriam atstovauja. Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu, teismo nutartimi gali būti atsisakyta leisti atstovui pagal įstatymą dalyvauti procese kaip atstovui, jeigu tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams. Tokiu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi užtikrinti, kad procese dalyvautų kitas atstovas pagal įstatymą, o kai tokios galimybės nėra, – laikinai, kol bus išspręstas naujo atstovo pagal įstatymą klausimas, paskirti atstovu bet kurį kitą asmenį, galintį tinkamai atstovauti nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams.

67.5.2. VTAS, kaip atstovo pagal įstatymą, tikslas – padėti atstovaujama asmeniui teisėtai būdais ir priemonėmis ginti jo interesus ir pasinaudoti jo procesinėmis teisėmis. VTAS atstovu pagal įstatymą skiriamas *ad hoc* (šiam tikslui).

67.5.3. VTAS atstovo veikla apsiriboja laikinu atstovavimu, kol bus išspręstas naujo atstovo pagal įstatymą klausimas, pvz., globėjo (rūpintojo) ar kito asmens, galinčio tinkamai atstovauti šio proceso dalyvio interesams, paskyrimas. BPK 53 straipsnio 3 dalies normos išimtys gali būti padarytos tais atvejais, kai nėra globos (rūpybos) nustatymo pagrindų, tačiau vaiko atstovams pagal įstatymą (vienam iš jų) nebuvo leista dalyvauti procese. Šiuo atveju VTAS skiriamas iki konkretaus ikiteisminio tyrimo atlikimo (baudžiamosios bylos nagrinėjimo) pabaigos.

68. Kiti galimi ikiteisminio tyrimo veiksmai:

68.1. Nustatyti visus su nusikalstamos veikos aplinkybėmis susijusius asmenis.

68.2. Atlikti visų su nusikalstamos veikos aplinkybėmis susijusių asmenų aplinkos patikrinimą (teistumą, sąsajas su teisėsaugos institucijomis, verslo įrašus ir licencijas, sąsajas su finansiniais nusikaltimais).

68.3. Paruošti laiko skalę, rodančią visus įvykius (ir susijusius asmenis) eiliškumo tvarka (paprastai ši laiko skalė saugoma ikiteisminio tyrimo kontrolės byloje).

68.4. Patikrinti ir įvertinti prekybos žmonėmis aukos teiginius:

68.4.1. Atlikti nurodytų vietų apžiūras.

68.4.2. Patikrinti banko sąskaitas ir kitus šaltinius, pagal kuriuos sprendžiama, kaip prekybos žmonėmis aukai buvo mokama.

68.4.3. Patikrinti informaciją, kuri yra išsaugota trumpuosiose žinutėse, balso pašte, telefono skambučių įrašuose, kontaktuose, elektroniniame pašte, nuotraukose.

68.4.4. Apklausti prekybos žmonėmis aukos šeimos narius, draugus, kaimynus.

68.4.5. Surinkti informaciją apie įvažiavimą (išvažiavimą) į (iš) valstybės teritoriją (-os).

68.5. Atlikti įtariamojo aplinkos patikrinimą.

Prekybos žmonėmis aukų nustatymo,
 ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio
 bendradarbiavimo rekomendacijų
 1 priedas

(Nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis asmens nustatymo kortelės forma)

 (Institucijos, įstaigos ar organizacijos pavadinimas)

 (Data)

**NUKENTĖJUSIO NUO PREKYBOS ŽMONĖMIS
 ASMENS NUSTATYMO KORTELĖ**

1. Vertinimo data ir vieta _____

2. Vertinimą atliko _____
 (vardas ir pavardė, pareigos, telefono numeris ir el. pašto adresas)

3. Nukentėjęs asmuo _____
 (vardas, pavardė, gimimo data, lytis, pilietybė ir paskutinė gyvenamoji vieta)

4. Prekyba žmonėmis

Vidaus prekyba Užsienio prekyba

5. Įvykio aplinkybės _____
 (galimos nusikalstamos veikos padarymo data ir vieta (-os), šalys, kitos aplinkybės)

6. Suteikta neatidėliotina pagalba _____

7. Planuojama suteikti pagalba _____

8. Sutinku, kad šiame pranešime nurodyti asmens duomenys būtų perduoti nevyriausybinei ar Tarptautinei migracijos organizacijai, teikiančiai pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims

_____ (organizacijos pavadinimas, nukentėjusio asmens arba nukentėjusio nepilnamečio atstovo pagal įstatymą vardas ir pavardė, parašas)

9. Pranešta _____ :
(lydraščio data ir numeris)

- Policijai Prokuratūrai Nevyriausybinei organizacijai Tarptautinei migracijos organizacijai

10. Užpildytas Nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis asmens nustatymo kortelės priedas (pridedama).

11. Vertinimą atliko _____
(parašas)

NUKENTĖJUSIO NUO PREKYBOS ŽMONĖMIS ASMENS NUSTATYMO KORTELĖS PRIEDAS

A) Prekybos žmonėmis auka – suaugęs asmuo.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK):

147 straipsnis. Prekyba žmonėmis*

1. Tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grąsinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimitas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

147¹ straipsnis. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms

1. Tas, kas panaudodamas fizinį smurtą, grąsinimus, apgaulę arba kitus šio kodekso 147 straipsnyje nurodytus būdus neteisėtai vertė žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, įskaitant elgetavimą,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką versdamas žmogų dirbti ar teikti paslaugas vergijos ar kitokiomis nežmoniškomis sąlygomis,

baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

147² straipsnis. Naudojimas asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis

1. Tas, kas naudojosi žmogaus darbu ar teikiamomis paslaugomis, įskaitant prostituciją, žinodamas ar turėdamas ir galėdamas žinoti, kad asmuo šį darbą dirba ar šias paslaugas teikia dėl to, kad jam išnaudojimo tikslais buvo panaudotas fizinis smurtas, grąsinimai, apgaulė arba kiti šio kodekso 147 straipsnyje nurodyti būdai,

* Pasirinkti punktai turi būti pažymėti ☒.

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Asmuo, kuris padarė šiame straipsnyje numatytą veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai ir aktyviai bendradarbiavo nustatant nuo prekybos žmonėmis (147 straipsnis) ar vaiko pirkimo arba pardavimo (157 straipsnis) nukentėjusį asmenį ir išaiškinant kurią nors iš šių nusikalstamų veikų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Trys prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos požymių grupės:

1. Nusikalstami veiksmai (pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje).

2. Asmens valią palenkiantys būdai (fizinis smurtas ar grasinimai arba kitaip atimta galimybė priešintis, arba pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudojant apgaulę, arba priimant ar sumokant pinigus, arba gaunant ar suteikiant kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį).

3. Išnaudojimo tikslas (kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, arba įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių).

Galima auka – suaugęs asmuo (pagal BK 147, 147¹, 147² str.)		
Nusikalstami veiksmai (pažymėti bent vieną punktą)	Asmens valią palenkiantys būdai (pažymėti bent vieną punktą)	Išnaudojimo tikslas (pažymėti bent vieną punktą)
BK 147 str. Įtariamasis (kaltinamasis) suaugusį asmenį: ☐ pardavė ☐ pirkė ☐ kitaip perleido ☐ įgijo ☐ verbavo ☐ gabenė ☐ laikė nelaisvėje	BK 147 str. Įtariamasis (kaltinamasis): ☐ panaudojo fizinį smurtą ☐ panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą) ☐ kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka pirmas ir antras punktai arba juos papildo) ☐ pasinaudojo aukos priklausomumu ☐ panaudojo apgaulę ☐ priėmė pinigus ☐ sumokėjo pinigus ☐ gavo kitokią naudą ☐ suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja auką ☐ pasinaudojo aukos pažeidžiamumu Pažeidžiamumo požymiai: ☐ sunki materialinė padėtis	BK 147 str. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad: ☐ auka būtų išnaudojama vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis ☐ auka būtų išnaudojama prostitucijai ☐ auka būtų išnaudojama pornografijai ☐ auka būtų išnaudojama kitoms seksualinio išnaudojimo formoms ☐ auka būtų išnaudojama priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą ☐ auka būtų išnaudojama nusikalstamai veikai daryti ☐ auka būtų išnaudojama kitais išnaudojimo tikslais ☐ būtų paimtas aukos organas, audinys ar ląstelės

Galima auka – suaugęs asmuo (pagal BK 147, 147¹, 147² str.)		
Nusikalstami veiksmai (pažymėti bent vieną punktą)	Asmens valią palenkiantys būdai (pažymėti bent vieną punktą)	Išnaudojimo tikslas (pažymėti bent vieną punktą)
	☐ <i>jaunas amžius (iki 29 metų)</i> ☐ <i>psichikos ir elgesio sutrikimai</i> ☐ <i>menkas išsilavinimas</i> ☐ <i>socialinių įgūdžių stoka</i> ☐ <i>priklausomybės</i> ☐ <i>buvimas šalyje nelegaliai</i>	
BK 147¹ str. Įtariamasis (kaltinamasis) auka: ☐ neteisėtai vertė dirbti tam tikrą darbą ☐ neteisėtai vertė teikti tam tikras paslaugas ☐ vertė elgetauti	BK 147¹ str. Įtariamasis (kaltinamasis): ☐ panaudojo fizinį smurtą ☐ panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą) ☐ kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka pirmas ir antras punktai arba juos papildo) ☐ pasinaudojo aukos priklausomumu ☐ panaudojo apgaule ☐ priėmė pinigus ☐ sumokėjo pinigus ☐ gavo kitokią naudą ☐ suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja auką ☐ pasinaudojo aukos pažeidžiamumu	BK 147¹ str. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad: ☐ auka būtų išnaudojama dirbti tam tikrą darbą ☐ auka būtų išnaudojama teikti tam tikras paslaugas ☐ auka būtų išnaudojama vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis ☐ auka būtų išnaudojama kitomis nežmoniškomis sąlygomis

<p>BK 147² str. Įtariamasis (kaltinamasis):</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ naudojosi aukos darbu ☐ naudojosi aukos teikiamomis paslaugomis, įskaitant prostituciją ☐ žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad auka yra išnaudojama 	<p>BK 147² str. Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad prekeiviai žmonėmis:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ panaudojo fizinį smurtą ☐ panaudojo grasinimus (psichologinį smurtą) ☐ kitaip atėmė galimybę priešintis (jei netinka pirmas ir antras punktai arba juos papildo) ☐ pasinaudojo aukos priklausomumu ☐ panaudojo apgaulę ☐ priėmė pinigų ☐ sumokėjo pinigų ☐ gavo kitokią naudą ☐ suteikė kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja auką ☐ pasinaudojo aukos pažeidžiamumu 	<p>BK 147² str.</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad: ☐ auka yra išnaudojama dirbti tam tikrą darbą ☐ auka yra išnaudojama teikti tam tikras paslaugas, įskaitant prostituciją
--	---	---

Prekybos žmonėmis auka – vaikas.

BK:

157 straipsnis. Vaiko pirkimas arba pardavimas

1. Tas, kas siūlė pirkti, kitaip įgyti, pardavė, pirkė, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabeno arba laikė nelaisvėje vaiką žinodamas ar siekdamas, kad, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitiems išnaudojimo tikslams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo tiesiogiai priverstas padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Du vaiko (asmens iki 18 m.) pirkimo arba pardavimo nusikalstamos veikos elementai:

1) nusikalstami veiksmai (siūlė pirkti, kitaip įgyti vaiką, pardavė, kitaip perleido, pirkė, kitaip įgijo, verbavo, gabeno arba laikė nelaisvėje vaiką);

2) Išnaudojimo tikslas (kaltininkas žinojo ar siekė, kad vaikas būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio

išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitiems išnaudojimo tikslams, arba kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės).

Galima auka – vaikas (pagal BK 157, 147² str.)	
Nusikalstami veiksmai (pažymėti bent vieną punktą)	Išnaudojimo tikslas (pažymėti bent vieną punktą)
Įtariamasis (kaltinamasis) vaikas: ☐ siūlė pirkti ☐ siūlė kitaip įgyti ☐ pardavė ☐ kitaip perleido ☐ pirkė ☐ kitaip įgijo ☐ verbavo ☐ gabenė ☐ laikė nelaisvėje	Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo arba siekė, kad: ☐ vaikas būtų neteisėtai įvaikintas ☐ vaikas būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis ☐ vaikas būtų išnaudojamas prostitucijai ☐ vaikas būtų išnaudojamas pornografijai ☐ vaikas būtų išnaudojamas kitoms seksualinio išnaudojimo formoms ☐ vaikas būtų išnaudojamas priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą ☐ vaikas būtų išnaudojamas nusikalstamai veikai daryti ☐ vaikas būtų išnaudojamas kitiems išnaudojimo tikslams ☐ būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės BK 147² str. ☐ Įtariamasis (kaltinamasis) žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad vaikas yra išnaudojamas.

B) Rizikos veiksniai (daugelis atitinka nukentėjusio asmens situaciją).

Rizikos tapti prekybos žmonėmis auka veiksniai suaugusiam asmeniui
Padėtis iki nusikalstamos veikos
☐ neturi vidurinio išsilavinimo, profesijos, darbo arba turi mažai apmokamą darbą, t. y. neturi jokių pajamų arba turi labai mažas pajamas; ☐ turi vaikų ar kitų nuo jo /jos priklausančių asmenų; ☐ skurdi gyvenamoji aplinka, nesutarimai su artimaisiais; ☐ neturi nuolatinės gyvenamosios vietos; ☐ karo ar kitokie pabėgėliai, nelegalūs migrantai; ☐ priklauso engiamai, niekinamai ar neigiamai vertinamai socialinei, religinei, seksualinei, etninei ar kitokiai grupei; ☐ turi psichikos problemų (psichinio vystymosi sutrikimų, traumų); ☐ turi fizinės sveikatos problemų (fizinio vystymosi sutrikimų, traumų); ☐ turi skolų, ypač jei jos susijusios su verbuotoju; ☐ nemoka užsienio kalbų arba kalbos šalies, į kurią verbuotojas kviečia vykti; ☐ terminuota darbo viza; ☐ anksčiau patyrė smurtą; ☐ nusikalstama praeitis arba ryšiai su nusikalsti linkusiais asmenimis; ☐ rizika dėl lyties; ☐ moterys – ypač seksualiniam išnaudojimui, lengviems darbams, fiktyviai arba priverstinei santuokai išnaudojimo tikslu; ☐ vyrai – ypač sunkiems fiziniams darbams;

☐ Moterys ir vyrai, Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti neįgaliaisiais, – ypač elgetavimui; ☐ bet kokio amžiaus moterys ir vyrai –nusikalstamoms veikoms, organui, audiniui, ląstelėms išimti.
Verbavimas, gabenimas, perleidimas
☐ aukos siekiamas tikslas – darbas, nusikalstamos veikos, meilė (draugystė, partnerystė, gyvenimas kartu) ir kt.; ☐ prekeiviais žmonėmis dažniausiai būna bet kokio amžiaus ar lyties asmenys: šeimos nariai, šeimos draugai, asmenys iš artimų draugų rato, pažįstami, nepažįstami (ypač kai auka pagrobama ar įgyjama iš kitų asmenų); ☐ prekeiviai žmonėmis asmenis verbuoja siekdami juos vėliau išnaudoti priverstiniam darbui, paslaugoms, prostitucijai ir kt.; ☐ auka verbuojama tiesiogiai, internetu (pokalbių svetainėse, žaidimų svetainėse ir kt.), įkalbinėjant artimiems draugams ar šeimos nariams, įvairiais skelbimais siūlančiais susipažinti ar gauti gerą uždarbį, ir pan.; ☐ auka yra suviliojama ir vėliau jai taikoma prievarta ar kiti asmens valią palenkiantys būdai; ☐ verbuotojas apsimeta įsimylėjęs auką, siūlo kartu gyventi, vėliau kartu išvykti, atvykus pradeda taikyti prievartą, išnaudoti ir pan.; ☐ verbuotojas aukai duoda netikrus pažadus įdarbinti modeliu, šokėja, aukle, masažuotoja ir pan.; ☐ auka yra skolinga verbuotojui ar jo artimiesiems, draugams; ☐ verbuotojas žada apmokėti ar panaikinti aukos skolą; ☐ verbuotojas aukai žada kvalifikuotą, gerai apmokamą darbą užsienyje, kai auka net neturi šiam darbui būtino išsilavinimo ar nemoka užsienio kalbos; ☐ verbuotojas įkalbinėja auką vykti į užsienio valstybę nelegaliai, aiškindamas, kad tai jai jokių neigiamų pasekmių nesukels; ☐ verbuotojas aukai siūlo (ją įtikinėja) vykti dirbti ar vykti kartu gyventi praėjus trumpam laikui po pažinties ar susitikimo (pažįstamas asmuo); ☐ auka yra emociškai priklausoma nuo verbuotojo, juo pasitiki; ☐ verbuotojas aukai duoda pinigų smulkiosms išlaidoms, rūbams, grožio procedūroms, yra paslaugus; ☐ prekeiviai žmonėmis vykdo aukos bendravimo, judėjimo kontrolę, riboja judėjimo laisvę; ☐ aukai nesutikus vykti, verbuotojas ir su juo susiję asmenys grasina susidoroti su ja ir (ar) jos artimaisiais, šantažuoja, panaudoja fizinį smurtą; ☐ prekeiviai žmonėmis aukai parūpina padirbtus ar tikrus asmens ir kitus dokumentus; ☐ prekeiviai žmonėmis aukai parūpina kelionės bilietus, organizuoja kelionę ar (ir) padengia kelionės išlaidas; ☐ prekeiviai žmonėmis iš aukos paima asmens ir kitus dokumentus, kelionės bilietus; ☐ auka nepasirašo jokio dokumento dėl įdarbinimo arba pasirašo suklastotą dokumentą, pasirašytus dokumentus prekeiviai žmonėmis iš prekybos žmonėmis aukos atima; ☐ prekeiviai žmonėmis aukai pataria, ką sakyti teisėsaugos pareigūnams (pasienvyje ar vietos policijai); ☐ aukos pasakojime pareigūnui yra nemažai neatitikimų ir prieštaravimų; ☐ prekeiviai žmonėmis auką perduoda kitiems asmenims palydėti, nuvežti ir (ar) pasitikti; ☐ prekeiviai žmonėmis prekybos žmonėmis auką perduoda kitiems asmenims už pinigus, daiktus, paslaugas.
Ypatumai išnaudojimo metu
☐ prekeiviai žmonėmis verčia auką teikti seksualinio pobūdžio paslaugas už atlygį ir atiduoti visą ar dalį gauto atlygio arba teikti tokias paslaugas kitais prekeivių žmonėmis interesais; ☐ auka demonstruoja hiperseksualizuotą elgesį, dėvi vulgarius, provokuojamus drabužius ir pan.;

- prekeiviai žmonėmis iš aukos atima asmens ir kitus dokumentus, jei jie nebuvo atimti anksčiau, verčia naudoti suklastotus dokumentus;
- prekeiviai žmonėmis auką verčia dirbti kitą darbą ir (ar) prastesnėmis darbo sąlygomis, negu buvo žadėta;
- prekeiviai žmonėmis auką verčia dirbti prastesnėmis darbo sąlygos nei vietos gyventojai;
- prekeiviai žmonėmis auką verčia dirbti kitomis sąlygomis negu buvo žadėta ir (ar) be atlyginimo (pvz., prekybos žmonėmis turi sumokėti esamą ar tariamą skolą, vykdyti nusikalstamą veiką ar atlikti kitus veiksmus);
- prekeiviai žmonėmis auką verčia dirbti tuoj pat ar netrukus po atvykimo;
- prekeiviai žmonėmis riboja prekybos žmonėmis aukos bendravimą su kitais asmenimis (atima telefoną, riboja pokalbius, izoliuoja nuo kitų asmenų ir kt.);
- prekeiviai žmonėmis riboja aukos galimybes dalyvauti visuomeniniuose renginiuose ar religinėse apeigose;
- prekeiviai žmonėmis riboja aukos judėjimo laisvę, nuolat stebi, leidžia išeiti tik su lydinčiu asmeniu (prekybos žmonėmis auka turi ribotą pasirinkimą vietos ir laiko atžvilgiu arba visai jo neturi);
- prekeiviai žmonėmis vykdo aukos judėjimo ir (ar) gyvenimo kontrolę, naudoja apsaugos ir stebėjimo techniką darbo ir gyvenamojoje vietoje, apsaugą užtikrina žmonės ir (ar) gyvūnai;
- aukai nepaklusus, prekeiviai žmonėmis naudoja psichinį ar fizinį smurtą, šantažą, seksualinę prievartą, grasinimus susidoroti su artimaisiais ir pan.;
- prekeiviai žmonėmis naudoja psichinę ir (ar) fizinę prievartą su auka dirbančių asmenų atžvilgiu;
- prekeiviai žmonėmis aukai skiria baudas už jų nustatytos tvarkos nesilaikymą;
- prekeiviai žmonėmis didina aukos skolą nurodydami išgalvotas priežastis;
- prekeiviai žmonėmis aukai teikia klaidingą informaciją apie buvimo šalies teisės aktuose reglamentuotas darbuotojų teises ir darbdavių pareigas, policiją, migracijos tarnybas ir pan.;
- prekeiviai žmonėmis auką gąsdina pažintimis su teisėsaugos pareigūnais, pranešimu pareigūnams apie nelegalų buvimą ir (ar) darbą;
- prekeiviai žmonėmis iš aukos atima visą ar didžiąją dalį uždarbio arba didžiąją dalį uždarbio paima už gyvenamąjį plotą, maistą, rūbus ir pan.;
- prekeiviai žmonėmis auką apgyvendina su kitais kartu dirbančiais asmenimis patalpose, kuriose asmuo teikia paslaugas ar dirba;
- prekeiviai žmonėmis auką apgyvendina itin skurdžiomis, elementarių higienos reikalavimų neatitinkančiomis sąlygomis (pvz., kartu su gyvuliais tvarte, neduoda patalynės, liepia miegoti ant grindų ir pan.);
- prekeiviai žmonėmis auką kitoje valstybėje apgyvendina ir (ar) įdarbina nelegaliai;
- prekeiviai žmonėmis dažnai keičia aukos gyvenamąją ir (ar) darbo vietą arba auką perduoda vis kitiems asmenims;
- auka nežino adreso, kur gyvena ir (ar) dirba;
- prekeiviai žmonėmis izoliuoja auką nuo vietos kalbą mokančių asmenų, ypač jei auka nemoka užsienio kalbų;
- prekeiviai žmonėmis aukai ir kitiems kartu dirbantiems asmenims pristato tą patį vertėją, teisininką ir (ar) globojantį asmenį;
- prekeiviai žmonėmis auką ir kitus asmenis gabena į (iš) darbo vietą (-os) transportu be langų ar uždengtais langais;
- auka ant kūno turi tatuiruotę su prekeivių žmonėmis ženklu ar inicialais (ypač būdinga seksualiniam išnaudojimui);
- auka darbą pradeda ir (ar) baigia nebūdingu tai ūkinei veiklai laiku (vėlai vakare, naktį, anksti ryte ir pan.);

auka nežino, koks darbo užmokestis yra mokamas už jos darbą.

Rizikos tapti prekybos žmonėmis auka veiksniai vaikui

Veiksniai

- nelanko mokyklos, blogi mokymosi rezultatai, neturi jokios profesijos;
- neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, pabėgęs iš namų arba po pabėgimo negali paaiškinti, kur buvo;
- gyvena skurdžioje gyvenamojoje aplinkoje arba yra iš vaikų globos institucijos;
- turi psichinės ir (ar) fizinės sveikatos problemų (vystymosi, valgymo sutrikimų, traumų ir kt.);
- anksčiau patyrė smurtą ar seksualinę prievartą;
- serga lytiškai plintančiomis ligomis, ankstyvi lytiniai santykiai, ankstyvas neplanuotas nėštumas;
- yra priklausomas nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų;
- žaloja save, bandė žudytis;
- yra įtrauktas į veiklą, kuri nesiderina su vaiko amžiumi, lankosi pilnamečiams skirtose vietose (pvz., naktiniuose klubuose, baruose ir pan.);
- patiria socialinę izoliaciją, t. y. neturi draugų, vengia bet kokio bendravimo ar net akių kontakto;
- nenatūraliai stengiasi atrodyti suaugusiu, rengiasi amžiaus neatitinkančiais drabužiais;
- keliauja kartu su suaugusiuoju, kuris nėra jo artimas giminaitis ar atstovas pagal įstatymą;
- turi žymiai vyresnį (-ę) suaugusį (-ią) draugą (-ę), su kuriuo (-a) bendrauja susitikęs ar telekomunikacijos priemonėmis;
- turi brangių daiktų ar turto (drabužių, telefoną, pinigų ir kt.), bet negali paaiškinti, kur juos įsigijo;
- turi kitiems asmenims priklausančių daiktų;
- turi nusikalstamą praeitį, ryšių su nusikalsti linkusiais asmenimis, buvo įtrauktas į nusikalstamas veikas, pvz., sulaikytas vagiliaujantis, elgetaujantis, platinantis narkotines ar psichotropines medžiagas;
- priklauso gatvės vaikų grupei, kuri kasdien vyksta vis į kitą vietą, tačiau nakvoti grįžta į tą pačią vietą (būdinga nusikaltimams gatvėje);
- priklauso gatvės vaikų grupei, kurios veiklą kontroliuoja suaugęs asmuo (būdinga nusikaltimams gatvėje);
- turi skolų, ypač verbuotojui;
- nemoka užsienio kalbos arba šalies, į kurią ruošiasi vykti, kalbos;
- rizika dėl amžiaus:
- mažametis – ypač verbuojamas pornografijai, nelegaliam įvaikinimui, seksualiniam išnaudojimui arba smulkiems darbams, elgetavimui, smulkioms vagystėms, organams;
- nepilnametis – ypač seksualiniam išnaudojimui, smulkioms vagystėms.

Padidintos rizikos grupės

- vaikai, augantys socialinėse rizikos, socialiai pažeidžiamose šeimose;
- socialinės rizikos vaikai: vaikai, kurie vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, yra priklausomi nuo azartinių lošimų, yra įsitraukę ar linkę įsitraukti į nusikalstamą veiką, yra patyrę ar kuriems kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jų galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos;
- be tėvų globos likę vaikai;
- vaikai, kurie verčiasi prostitucija;
- vaikai, kurie jau yra tapę prekybos žmonėmis aukomis;

- vaikai iš tautinių ir etninių mažumų grupių;
- nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai.

Prekybos žmonėmis aukos (suaugusio ir vaiko) požymiai dėl patirtų išgyvenimų

- turi fizinio smurto žymių;
- turi sveikatos sutrikimų, somatinių ir lytiškai plintančių ligų, priklausomybę nuo žalingų įpročių;
- turi psichologinio-emocinio smurto požymių: psichinį nestabilumą, agresiją, nervingumą, padidėjusį baimės ir (ar) gėdos jausmą, jautrumą, sumažėjusį saugumo jausmą, viską neigia, siekia atsiritoti, kaltina save ir aplinkybes, nepasitiki savimi ir kitais ir kt.;
- turi psichikos ir elgesio sutrikimų: potrauminį sindromą, depresiją, nerimą, depersonalizavimą, amneziją ir kt.;
- turi Stokholmo sindromą (susitapatinimą su prekeiviu (išnaudotoju), psichologinę (emocinę) priklausomybę, savęs nelaiko nukentėjusiu asmeniu);
- nepasitiki savimi ir (ar) kitais;
- vengia bendrauti su atsakingomis institucijomis ir įstaigomis (prokuratūra, policija ir kt.), pagalbą tokiems nukentėjusiesiems teikiančiomis organizacijomis ir kt.;
- atsisako pagalbos, vengia kalbėti apie savo būseną;
- pasakoja skirtingas arba išgalvotas istorijas apie išgyventą situaciją ir išnaudojimą, nesugeba prisiminti tikslių faktų.

Prekybos žmonėmis aukų nustatymo,
ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio
bendradarbiavimo rekomendacijų
priedas

(Pranešimo formos pavyzdys)

(Prokuratūros pavadinimas)

(Nevyriausybės ar Tarptautinės migracijos
organizacijos pavadinimas ir adresas)

(Data) Nr.

PRANEŠIMAS APIE NUKENTĖJUSĮ NUO PREKYBOS ŽMONĖMIS ASMENĮ

1. Ikiteisminio tyrimo numeris _____

2. Nukentėjęs asmuo _____
(vardas, pavardė, pilietybė, lytis)

(gimimo data)

(paskutinė gyvenamoji vieta: miestas (rajonas), šalis)

3. Nukentėjusio asmens telefono numeris, el. pašto adresas

4. Įvykio aplinkybės _____
(galimos nusikalstamos veikos padarymo data ir vieta (-os), šalys, kitos aplinkybės)

5. Reikalinga pagalba _____

6. Sutinku, kad šiame pranešime nurodyti asmens duomenys būtų perduoti nurodytai organizacijai

(nukentėjusio asmens arba nukentėjusio nepilnamečio atstovo pagal įstatymą vardas ir pavardė, parašas)

(Prokuroro pareiģos)

(Parāšas) 2

(Vardas ir pavārde)

Prekybos žmonėmis aukų
nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir
tarpinstitucinio bendradarbiavimo
rekomendacijų
3 priedas

**ORGANIZACIJŲ,
TEIKIANČIŲ PAGALBĄ PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKOMS,
SĄRAŠAS**

Eil. Nr.	Organizacijos pavadinimas	Adresas	Telefono Nr.
1.	Lietuvos „Caritas“	<p>Centrinė projekto būstinė Papilio g. 5, Kaunas caritas@anti-trafficking.lt www.anti-trafficking.lt</p> <p>Panevėžio skyrius Katedros a. 7, Panevėžys panevezys@anti-trafficking.lt</p> <p>Marijampolės skyrius Bendoriaus g. 2, Marijampolė marijampole@anti-trafficking.lt</p> <p>Tauragės skyrius K. Donelaičio g. 21, Tauragė taurage@anti-trafficking.lt</p> <p>Šiaulių skyrius Kražių g. 15, Šiauliai siauliai@anti-trafficking.lt</p> <p>Klaipėdos skyrius Taikos pr. 29 a, Klaipėda klaipeda@anti-trafficking.lt</p>	<p>Tel. 8 679 61 617 (visą parą) Tel.: (8 37) 32 33 00, 8 672 17 335</p> <p>Tel. 8 634 79 523</p> <p>Tel. 8 631 53 173</p> <p>Tel. 8 646 32 720</p> <p>Tel. 8 653 74 459</p> <p>Tel.: (8 46) 31 50 78, 8 678 18 791</p>
2.	Dingusių žmonių šeimų paramos centras	<p>Žalgirio g. 133, Vilnius centras@missing.lt natalja@missing.lt http://www.missing.lt www.116000.lt facebook.com/www.missing.lt</p>	<p>Tel. / faks. (8 5) 248 3373 Tel. 8 652 98 187 Nemokama pagalbos linija 8 800 261 61 (I–V) 9.00–16.00 val. Nemokama tarptautinė karštoji linija 116000 dėl dingusių vaikų visą parą.</p>
3.	Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos	<p>Molo g. 1A, Klaipėda kmm@moteriai.lt</p>	<p>Tel. / faks. (8 46) 35 00 99</p>

	centras	www.moteriai.lt	9.00–17.00 val. Tel.: 8 607 81 688, 8 650 60 094
4.	Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras	Jakšto g. 12, Vilnius iomvilnius@iom.lt www.iom.lt	Tel. 8 700 77887 Faks. (8 5) 261 13 26
5.	Asociacija „Vyrų krizių centras“ (pagalba teikiama tik vyrams, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis)	V.Krėvės pr. 59, Kaunas info@vyrukrizes.lt www.vyrukrizes.lt	Tel.: 8 662 26 770, 8 603 75 603
